

België / Belgique
P.B.
Antwerpen X
8/5572

vivat academia

tijdschrift van het Verbond der Vlaamse Academici
driemaandelijks nr 112 juli, augustus, september 2001

*"L'horizon qui cerne cette plaine est celui
qui cerne notre vie:
tout en donnant une place d'honneur
à notre soif de l'infini, il nous rappelle nos limites"*

(Maurice Barrès)

Inhoud

Alles wel beschouwd (Mr. Drs. Frank Judo)	169
Wetenschap en het managementsmodel van de samenleving (Dr. Martin de Vlieghere)	171
Een tussentaal gedogen (Prof. Em. Dr. Marcel Janssens)	177
Intelligente emotie (Prof. Em. Dr. Ludo Abicht)	182
Havenbeleid nu en straks (Lic. Willemien de best)	194
"Neunundneunzig Professoren! Vaterland, du bist verloren" (FJ)	208

secretariaat: Passendalestraat 1A
tel 03/366.18.50, fax 03/366.60.45
e-mail: vva@vvb.org, giro 000-0429238-13

verantwoordelijke uitgever: M. Storme
Passendalestraat 1A
2600 Berchem

Alles wel beschouwd

Frank Judo

Primordiale creativiteit

"*Omnis comparatio claudicat*" - onze humanioraleerkrachten wisten het al, er is geen vergelijking of ze loopt wel ergens mank. Deze scholastieke kennis belet echter niemand van ons om geregeld zijn toevlucht te nemen tot dergelijke vergelijkingen en zo gaan vergelijkingen zelfs mee vorm geven aan ons leven.

Vergelijkingen zijn nog gevaarlijker als ze gebaseerd zijn op een kunst of een wetenschap. Een mensenleven vergelijken met de groei van een plant is weliswaar poëtisch, maar evenzeer verwarrend. Het toeschrijven van instellingen aan dieren is een al even problematische vorm van taalgebruik.

Zo ook klinkt het verleidelijk de band tussen een natie en een grondgebied te vergelijken met een vorm van eigendomsrecht. "Primordiale autochtonie", noemt Eugène Roosens die cultuurconstructie in zijn boek "Eigen grond eerst?". Het is waar dat vele mensen zich natuurlijkerwijze identificeren met hun "Kinderland" (volgens Nietzsche een meer correcte omschrijving van het duurzame vaderland) en op die wijze afstamming en territorium gaan verbinden.

Even waar is echter de vaststelling dat afstamming en territorium niet naadloos samenvallen, zodat de automatische inschatting van zo velen gemakkelijk kan worden geproblematiseerd of zelfs geridiculiseerd. Eeuwenlang schakelden nieuwe bewoners zich min of meer probleemloos in in het nationale leven, en bij hun afstammelingen maakt niemand nog om hun verre origines. Verwerft men een stuk eigendomsrecht door verjaring?

Traditioneel was onze benadering zo - en ze heeft haar verdiensten. Het is echter de vraag of zij niet verrijkt kan worden door een ander beeld, een even manke vergelijking die even de aandacht trekt op andere aspecten.

Reeds in 1929 vergeleek de Utrechtse hoogleraar I.A. Nederburgh het behoren tot een natie met een auteursrecht, een vorm van intellectuele eigendom. Een dergelijk "recht" komt alvast minder statisch over dan het

Het VVA ontstond begin deze eeuw als groepering van regionale oud-studentenkringen en heeft tot doel:

- culturele en maatschappelijke vorming ;
- verspreiding van wetenschap en cultuur ;
- behartiging van de belangen van academici, in het bijzonder het universitair onderwijs en onderzoek en permanente vorming ;
- ijveren voor verdere Vlaamse ontvoogding en ontplooiing van de Nederlandse cultuur.

Er zijn VVA-afdelingen in Oostende, Brugge, Ieper, Kortrijk, Gent-Meetjesland, Denderland, Antwerpen, Taxandria, Klein-Brabant, Campinia, Brussel, Leuven-Hageland en Limburg.

Algemeen secretariaat

Rita WARDENIER

adres: Vrijheidslaan 17, 1081 Brussel
tel: 02/412.42.28
fax: 02/412.42.00
e-mail: rita.wardenier@kubrusse.ac.be

Administratief secretariaat

Mia CUYPERS

adres: Passendalestraat 1 A, 2600 Berchem
tel: 03/366.18.50
fax: 03/366.60.45
e-mail: vva@vva.org

aloude eigendomsrecht, het is beperkt tot een bepaalde periode en het geldt als een beloning voor inspanning en creativiteit.

Klinkt het niet aanlokkelijk deze metafoer te gebruiken voor onze gehechtheid aan een land? We hebben er iets mee gedaan, net als onze voorouders. Het is niet voldoende dat onze voorouders iets deden, neen, ook wij moeten onze creativiteit en ons dynamisme blijven aantonen. Niets is definitief verworven, na dertig jaar wordt alles weer in vraag gesteld. De dode takken verliezen hun waarde, het groene hout krijgt eigen aanspraken. Wie meewerkt aan de *"Flemish dream"*, plukt daarvan de vruchten, ongeacht achtergronden - zolang het maar om dezelfde droom gaat, in eigen toonaarden en kleuren.

Jazeker, de evenwichtsoefening is delicaat, zo halfweg de nationale identiteit en het wereldburgerschap, tussen geslotenheid en smeltkroes. En toch kan een beeld als dit helpen om te duiden wat we bedoelen met ons streven - niet alleen dit beeld, maar ook die andere verwarrende beelden. Dank u wel, Nederburgh.

Tot we weer struikelen over deze vergelijking?

Wetenschap en het managementsmodel van de samenleving.

Martin de Vlieghere

Inleiding

Dit is een eerste bijdrage in een reeks van artikels over de relatie tussen bepaalde naïeve opvattingen over wetenschap en antidemocratische tendensen in de ogenschijnlijk beschaafde en postideologische culturen van West-Europa. In dit eerste artikel belicht ik hoe de sociaal en economisch steeds belangrijker wordende groep van wetenschappelijk hooggeschoolden zich van externe beperkingen en kritiek kan ontdoen. In een daaropvolgende bijdrage belicht ik het verband tussen enkele recente tendensen in arbeidsmarktbeleid en sociaal overleg enerzijds en de technocratische ideologie anderzijds. Meer bepaald staat of valt de politieke en sociale consensus tussen werkgevers en werknemers in het Nederlandse 'Poldermodel' met vergezochte en nooit bewezen verwachtingen inzake de toekomstige groei van de factor wetenschap in de economie. Deze verwachtingen zijn op hun beurt gebaseerd op het managementsmodel van de samenleving dat het belang van bestuurders en de mogelijkheden van sociale technologie enorm overschat. Daardoor ontstaat vanuit de economie een belangenvermenging tussen verschillende types van bestuurders die elkaars fouten toedekken in plaats van elkaar te controleren. Het laatste artikel in deze reeks laat zien dat deze belangenvermenging externe controle - meer bepaald het oordeel van de consument en van de meerderheid - uitschakelt en daardoor noch min noch meer een politieke machtsgreep van een bestuurderskaste inhoudt. Daardoor is het managementsmodel van de samenleving tegelijk een politieke ideologie. Dit technocratisch staatsmodel kan vandaag ideologisch links en rechts gemakkelijk overbruggen en heeft dat in de jaren dertig van de vorige eeuw ook effectief gedaan. In dat verband zal ik kort de rol van de Franse technocraten (de 'énarchen') in de collaboratie met de nazi's bespreken.

I. Wetenschappers als 'noblesse d'état'.

I. 1. De heilige wetenschap.

Religie staat of valt met het onderscheid tussen het sacrale en het profane. Het profane mag het sacrale nooit aanraken. Alleen via inwijdings- en zuiveringsrituelen kan de mens met het sacrale omgaan. Secularisering bestaat hierin dat dit onderscheid vervaagt en uiteindelijk wegvalt, waardoor ook rituelen en een ingewijde priesterkaste hun zin verliezen. Daarin heeft de wetenschap een grote rol gespeeld. Zij drong steeds verder door in het objectiveren van de wereld. Zij mag alles ontleden en verklaren. De wetenschap heeft uiteindelijk alles profaan gemaakt.

Het sacrale glipt evenwel via een achterdeurtje terug naar binnen. Volgens de kennissocioloog David Bloor¹ is de wetenschap in de moderne samenleving onaanraakbaar. Verre van religie op te heffen, is de wetenschap zelf een onaanastbare en onuitspreekbare hogere waarde. Behalve enkele ketteris is niemand in staat om de wetenschap te objectiveren. Wie de wetenschap tracht te ontleden en te verklaren wordt meteen beschuldigd van relativisme (en dus irrationalisme). Voor de wetenschapsociologie is het zeer moeilijk om als wetenschap erkend te worden. Zij vermengt immers het profane (studieobjecten) met het sacrale (de wetenschap). Hier ontstaat dezelfde cirkelredenering als in de religie: wie de leerstellingen van de religie aanvalt is een antichrist die daarom de leerstellingen van de religie aanvalt. De studie van de wetenschap is zelf geen wetenschap want wie de wetenschap bestudeert, is een relativist die daarom onwetenschappelijk is. Op die manier wordt kritiek op de werking van de feitelijk bestaande wetenschappelijke instituties bij voorbaat onschadelijk gemaakt.

De wetenschap uit zich maatschappelijk in bezwerende formules als 'het is wetenschappelijk bewezen' en 'het moet wetenschappelijk onderzocht worden'. Deze formules zijn de ultieme sanctie van respectievelijk de waarheid en van de goede wil, net zoals de formules 'het woord van God' en 'geheilgd zij Uw naam' dat vroeger waren.

Wie zich op één of andere manier het autoritatieve gebruik van deze formules toeëigent of wie wordt erkend als wetenschapper, krijgt een macht die vergelijkbaar is met die van de priesters in theocratieën. Dankzij haar sacrale karakter is de wetenschap in staat om maatschappelijke spanning en belangentegenstellingen om te buigen in gehoorzaamheid. Het geloof in de wetenschap is een vehikel waarmee heteronome normen geïnterioriseerd en onderdrukking gerationaliseerd worden.

Dezelfde mechanismen die het de kennissociologie zo moeilijk maken wanneer zij zich op het terrein van de wetenschap als studieobject begeeft, veroorzaken een kritiekloze acceptatie van de ideologie die de wetenschappers, of wie er zich op beroept, uitdragen. Dit verklaart niet alleen het vroegere succes van 'wetenschappelijk socialisme' en andere ideologieën die zich konden vermommen als wetenschap. Dit verklaart vooral ook waarom in ogenschijnlijk niet-ideologische tijdperken het buitensporig belang hechten aan wetenschap de maatschappelijk dominante en machtslegitimerende ideologie wordt. Wie durft het aan om te zeggen dat het bestuur van een bedrijf, van een school of het beheer van de schaarse ruimte niet wetenschappelijk moet zijn? Dat is ketterij. Dat is net alsof men in de middeleeuwen zou gezegd hebben dat men op maandagen wel mag vloeken en sodomie bedrijven.

De wetenschapsociologie die dergelijke hypothesen naar voor brengt, hoeft geen relativisme of anti-wetenschappelijkheid te impliceren. Dat merken we het duidelijkst in het werk van Pierre Bourdieu.² Bourdieu bestrijdt bepaalde pretenties en mythes van de wetenschap door middel van een streng wetenschappelijk doorgevoerd onderzoek (zie verder). De wetenschap zelf is geen ideologie. Maar dit neemt niet weg dat zij voorwerp van wetenschappelijk onderzoek moet zijn opdat anders de irrationele, ideologische opvattingen over de wetenschap blijven bestaan. Meer bepaald bestaat in de hedendaagse samenleving de opvatting dat wetenschap aan bepaalde scholen wordt beoefend, dat afgestudeerden van die scholen deskundig zijn en dat deskundigen in staat zijn om de samenleving te besturen.

Wetenschap mag niet sacraal zijn omdat zij anders gemonopoliseerd wordt door hogepriesters die zelf bepalen wat wetenschap is, wanneer zij moet toegepast worden, welke problemen door de wetenschap kunnen worden opgelost en wie daarvoor in aanmerking komt. Dit zou de sluitende legitimatie vormen van een aan niemand verantwoording verschuldigde machtselite.

Op die manier wordt niet de wetenschap zelf, maar worden de opvattingen over wetenschap een ideologie die bestaande machtsverhoudingen legitimeert. Deze ideologie heeft in de literatuur verschillende namen gekregen: technocratie, het managementsmodel van de samenleving, het Wetenschappelijk-Technologisch-Kapitalistisch bestel. Deze ideologie vormt waarschijnlijk een onontbeerlijk sluitstuk voor een bepaalde, vanuit rationeel oogpunt willekeurige heerschappij en voor de kastevorming van door monopolistische opleidingsinstituten geconsacreerde deskundigen.

1.2. De selectie van wetenschappers door coöptatie.

Pierre Bourdieu heeft ontdekt dat de meest prestigieuze scholen in Frankrijk in de opeenvolgende selectiestadia van examens tot promoties van wetenschappelijk personeel progressief rekruteren uit de sociale strata met de juiste culturele achtergrond. Alle democratiseringsprogramma's van het hoger onderwijs ten spijt, blijken de studenten en de docenten nog steeds hoofdzakelijk uit bepaalde milieus te komen. Daarbij is er niet zozeer een voorkeur voor geld, maar wel voor een bepaalde opvoeding. Men kan moeilijk binnengeraken aan één van de *Écoles Normales Supérieures* of de *Écoles Nationales d'Administration* als men geen telg is van een intellectuele familie, en dan nog bij voorkeur uit Parijs en omgeving. De scholen rekruteren jongeren die bij voorbaat reeds de academische 'deugden' hebben waarvoor deze scholen na jarenlange 'opleiding' een certificaat geven.

Omdat de universiteiten en de meest prestigieuze hogescholen op de eerste plaats selecteren (en sociaal segregeren), ontstaat een contradictie tussen hun zelfverklaarde opdracht van originaliteit en genialiteit enerzijds en hun feitelijke promotie van middelmatigheid door discipline en gehoorzaamheid. De volledige loopbaan van de geleerde, van student tot hoogleraar, is een continue opeenvolging van evaluaties. Door de formalisering van de evaluatiecriteria zijn creativiteit en grootsheid van theoretisch doorzicht, de typische doelstellingen van de universiteiten, in praktijk moeilijk te realiseren. Toch blijkt de academische gemeenschap wel degelijk zicht te hebben op wie van zijn leden het meest creatief en de beste theoretici zijn. Opvallend is dat wie het vaakst deze kwaliteiten wordt toegedicht, meestal uit bepaalde familiale milieus komt.

Bourdieu beschrijft en verklaart deze kastevorming intern: hoe gebeurt de selectie, waarom is er de neiging tot kastevorming, waarom blijven de leden trouw aan de kaste en hoe worden de banden tussen de elitescholen en de topposities in de industrie, het bankwezen en de overheid gereproduceerd.

De vraag waarom de niet-uitverkorenen, de gewone burgers deze heerschappij aanvaarden, komt bij Bourdieu niet op. Voor hem is het evident dat de elite haar prestige behoudt door zich te beroepen op de wetenschap. Het geloof in de wetenschap moet derhalve wijdverbreid zijn opdat de burgers de topposities in de maatschappij zouden toevertrouwen aan wie zich op de wetenschap beroept. Bourdieu laat na dit geloof nader te onderzoeken.

Bovendien moeten de burgers geloof hechten aan de deskundigheidsaanspraken van de elite van de 'grandes écoles'. Dit laatste kan worden verklaard aan de hand van het sacrale karakter van het wetenschapsbedrijf waarop David Bloor wijst. Bourdieu merkt eveneens het sacrale karakter van het wetenschapsbedrijf op, maar dan alleen wat betreft de interne werking van de elitescholen.

De eliteschool is een religieuze instelling in die zin dat zij mensen consacreert. De studenten worden tot deskundigen gewijd of ingezegend. Consecratie is totaal anders dan wat wij gebruikelijk onder opleiding verstaan en wat de elitescholen zelf als hun officiële taak naar voor schuiven. Opleiding verleent kennis en vaardigheden die het subject vakbekwaam maken. Consecratie daarentegen is de plechtige verlening van een waardigheid en een titel. In tegenstelling tot een opleiding kan een consecratie zeer snel gaan. Een plechtigheid is een kort ritueel. Een ritueel is veelaal niet veel meer dan een gesproken formule. Dergelijke formules kunnen zeer krachtig zijn. Door iets te zeggen creëert men een nieuwe sociale realiteit. Een schoolse opleiding is volgens Bourdieu dan ook een uiterst inefficiënte en overbodig lange consecratie.

Wat men nu de opleiding noemt, is in feite een opeenvolging van consecraties. Daarmee wordt telkens weer de grens hersteld tussen de bestuurderselite en de kleine burger. Deze reeks consecraties zijn tegelijk oorzaak en gevolg van academisch en maatschappelijk succes. Men krijgt niet alleen een titel omdat men succesvol is, maar men is succesvol omdat men een titel heeft. De verschillende prijzen, diploma's en licenties versterken elkaar wederzijds. Dit proces van positieve *feedback* begint in feite al van bij de geboorte. Wie in het juiste milieu, met veel cultureel kapitaal, geboren wordt, heeft veel meer kans om toegelaten te worden tot de juiste 'opleiding'.

1.3. De wederzijdse afhankelijkheid van elite en staat.

De staat vergelijkt Bourdieu met een emissiebank. Hij staat niet alleen in voor de uitgifte van diploma's, maar waakt er ook over dat deze papieren certificaten hun marktwaarde behouden. Devaluatie dreigt telkens wanneer papieren beloftes zoals bankbiljetten in te grote aantallen worden bijgedrukt. Met diploma's dreigt hetzelfde gevaar. Door het groeiende aantal universitair gediplomeerden, moet de staat het aantal bureaucratische topfuncties verhogen.

Ook hier hebben we te maken met circulaire causaliteit waarbij de academische consecraties tegelijk oorzaak en gevolg zijn van maatschappelijk succes. Een diploma van de ENA geeft uitzicht op een bestuursfunc-

tie omdat er ook telkens nieuwe bestuursfuncties worden bijgecreëerd. De staat kan dit door bijkomende veiligheids-, milieu-, sociale en boekhoudkundige normen op te leggen, niet alleen aan de overheidsadministratie zelf, maar ook aan de privé-bedrijven.

Een nauw daarmee verwant fenomeen is de explosieve groei van het aantal juristen in de USA. Deze groei gaat gepaard met een *'litigation explosion'* (een explosieve toename van het aantal rechtszaken). Wat is oorzaak en gevolg? Wellicht versterken beide fenomenen elkaar wederzijds. Ook bij dit aanverwante fenomeen stelt zich de vraag of de deskundigen, in dit geval de juristen, op eigen houtje - zij het via hun beheersing van het staatsapparaat - hun eigen macht zo sterk kunnen verhogen. Wat bedoelt Bourdieu overigens met 'de staat'? De overheid mag dan al een gedeeltelijk autonome organisatie zijn, met een eigen (verborgen) agenda, zij kan zich nooit volledig losmaken van de publieke opinie. Zelfs een dictatuur kan zich meestal niet handhaven zonder een populaire basis. De wetenschappelijk hooggeschoolden mogen dan al van zichzelf geloven dat zij een meritocratische elite zijn, kunnen zij de meerderheid daarvan overtuigen? Is de sacralisering van de wetenschap zo sluitend dat zij in de uitbreiding van haar machtsaanspraken niet meer door externe kritiek kan worden tegengehouden? Alleen in dat geval kunnen we spreken van een nieuwe theocratie waarin een gesloten kaste van ingewijden een totalitaire macht kunnen uitbouwen.

Zover is het wellicht nog niet gekomen. Vanuit de samenleving komt nog geregeld een afwijzende reflex tegenover openlijk technocratische aanspraken. Toch neemt de macht van de wetenschappelijk hooggeschoolden in onze samenleving toe en wint de sacralisering van de wetenschap de laatste twee decennia aan kracht. Hoe dit in zijn werk gaat, bespreken we in de volgende bijdrage. Daarin zal dus de vraag centraal staan of er werkelijk sprake is van een dominante ideologie die ook voor de niet-ingewijden de toenemende concentratie van politieke en economische macht in de handen van de wetenschappelijk hooggeschoolden legitimeert.

1. David Bloor, *Knowledge and Social Imagery*, University of Chicago Press, Chicago, 1991 (eerste druk in 1976 bij Routledge & Kegan Paul, London).
2. Pierre Bourdieu, *La noblesse d'état: grandes écoles et esprit de corps*, Les Éditions de Minuit, 1989.

Een tussentaal gedogen

Marcel Janssens

Wij worden in het Nederlands meer en meer geconfronteerd met een verschijnsel van taalverarming. Ik bedoel het fenomeen van de 'tussentaal' die meer en meer gebruikt wordt in de dagelijkse omgangstaal van Vlamingen die zich niet langer van hun dialect bedienen of die zelfs nooit een dialect geleerd hebben, maar zich toch niet wensen te schikken naar de uitspraak, de woordenschat en de syntaxis van de formele standaardtaal. Die tussentaal zakt meer en meer weg in informele registers van het zogenaamde 'verkavelingsvlaams'. Ik hoor dat taaltje zelfs in de mond van ministers van de Vlaamse Gemeenschap en dan moet ik toch eens even doorslikken.

Mijn generatie is opgegroeid met het ABN, met leraars en professoren die ons dialectismen, gallicismen, germanismen en dergelijke hebben leren uitbannen en ons het formele Nederlands voorhielden als norm. Natuurlijk met de nodige reserves en met de ironische afstandelijkheid die ons, Vlamingen, zo eigen is. Ik hoor professor J.L. Pauwels, destijds onder meer de Vlaamse promotor van de spellingshervorming van 1954, nog altijd zeggen: *"De Vlamingen zeggen verdiep, het moet zijn verdieping, en de Nederlanders zeggen étage"*. Wij zijn opgegroeid met 'Hier spreekt men Nederlands', een taalprogramma op de toenmalige BRT-televisie, dat ons van 1962 tot 1972 de Nederlandse standaardtaal wilde voorhouden en voorzeggen. Dat was de tijd van de verkondiging, juist vóór of na het TV-nieuws, van het Algemeen Beschaafde taalgebruik, toen 'beschaafd' als eremerk voor taal (en ook anderszins) nog gedoogd werd. Nu wordt 'beschaafd' niet meer zo onverdeeld gunstig gekwoteerd, nu staat ABN meer voor 'Algemeen Belgisch Nederlands'.

Er zijn 'ruimere marges' in ons taalgebruik in omloop gekomen, die aan de tussentaal een almaar eerbiedwaardiger status verlenen.¹ Natuurlijk verschilt onze Vlaamse articulatiebasis, onze tongval, aanzienlijk van de Noord-Nederlandse, en dat mag ons niet deren. We zouden ons aanstellen, indien we als Vlaming de uitspraak van een Hagenaar of een Amsterdammer zouden gaan nabootsen. Ze mogen waar ook ter wereld gerust horen dat we het Nederlands met een eigen accent uitspreken. Als ik naar mijn familie in mijn Oost-Vlaamse geboortedorp terugkeer, spreek ik mijn dialect. Ik zou me belachelijk pedant voordoen, zo ik daar mijn formeel Nederlands zou praten. Maar in mijn dagelijkse omgang,

thuis en op het werk, heb ik me naar bestvermogen aan de formele standaardtaal gehouden, zoals die ons werd voorgehouden door de generatie beschaafdsprekers van Joos Florquin, Mark Galle, Eugène Berode en dergelijke. Zulke 'taalpedagogische inspanningen'² worden nu duidelijk veel minder geleverd dan een paar tientallen jaren geleden.

De tussentaal, ook 'Schoon Vlaams', geheten, woekert alom in de soaps op de TV, in VTM-soaps nog meer dan in die van de VRT. Die soaps moeten vanzelfsprekend in Nederland ondertiteld worden, zoals wij ook 'Baantjer' eigenaardig genoeg helemaal ondertitelen, al kwam daar naar het schijnt maar een 20% van die Nederlandse taal voor in aanmerking. De VRT pakt inmiddels de tussentaal strenger aan en promoot het correcte Nederlands, niet alleen bij de nieuwslezers die dat al jarenlang heel behoorlijk en voorbeeldig doen, maar ook bij verslaggevers op straat of bij gespreksleiders op de sofa in de studio, en in amusementsprogramma's, al blijkt dat laatste toch maar heel moeizaam te lukken. Je kunt Felice moeilijker in het gareel van de standaardnorm dwingen dan Bracke en Crabbé, al lukt dat laatste ook maar zo en zo, met heel wat leuke uitschuivers, die het taaltje dan maar als publiekvriendelijk entertainment moeten doen overkomen.

Eugène Berode verspreidde destijds op de BRT wekelijks nog zijn beruchte blauwe briefjes met de vermelding van taalfouten die absoluut vermeden moesten worden. Tien à vijftien jaar geleden is ook op de Vlaamse TV de tussentaal binnengeslopen met als gevolg dat de afstand tussen de standaardtaal en de tussentaal veel kleiner is geworden. 'De informele programma's halen het cijfer voor correctheid naar beneden', aldus VRT-taalraadsman Ruud Hendrickx, die allengs ook minder krediet blijkt te gunnen aan het Algemeen Belgisch Nederlands dat op het correcte Nederlands invreet.³ Ik kan die interne regelgeving in de VRT alleen maar toejuichen. En als er desondanks een Vlaams minister met de breedst mogelijke glimlach voor de camera komt zeggen: 'Dameendene', dan is dat maar zo.

Dat populistische tussentaaltje, dat zo leuk overkomt in onze entertainmentmaatschappij, ervaar ik in bepaalde communicatieve contexten als een smet op onze taal, zoals een vetvlek op je das in een bepaald gezelschap.

Ik wil hier helemaal niet de strenge Nederlander met geheven vingertje uithangen, want ten opzichte van de Noord-Nederlandse variant van de standaardtaal moet ik als Vlaming een zekere eigenheid kunnen behouden, in mijn uitspraak vooral en ook in mijn woordenschat. Uitgave na

uitgave gedraagt de dikke Van Dale zich toleranter ten opzichte van ons 'Belgisch Nederlands'. De redactie van Van Dale oefent ook meer en meer een gedoogbeleid uit wat onze Vlaamse varianten betreft. Zullen de stigmata van onze tussentaal binnen zoveel uitgaven wegvallen en de Vlaamse varianten in de standaardtaal gedoogd worden? Ja, wanneer vier miljoen Vlamingen 'efkes' blijven zeggen, doen de Nederlanders ons dat tegen 2010 misschien na. Ze hebben dat leuke Vlaamse bijwoord (en stopwoord) overigens al wel op de Nederlandse TV gehoord uit de mond van Goedele Liekens en Bart Peeters. Waarom zou 'efkes' niet kunnen te beurt vallen wat 'sowieso' is overkomen?

Ik zou mijn gedoogbeleid tegenover de Vlaamse tussentaal niet te laks willen voeren, maar ik steiger niet bij heel normale varianten in de uitspraak. Zo de Nederlanders willen zeggen: 'trem, jem, gengster' en 'metch', dan doen ze dat maar. Zij zeggen: 'Petrick Kluyvert', wij zeggen: 'Patrick Dewael'. En daar is niets tegen.

Toen Hugo Claus uit de handen van Koningin Beatrix in Den Haag op 14 november 1986 de Prijs van de Nederlandse Letteren ontving, dankte hij met een gedicht onder de titel: *'Maar wat mijn land wel bewaart / is de wildgroei van zijn taal / die eigengereid haar gangen gaat'*. Mijn Vlaamse taal, zo zei hij, is *'geen vreemd lichaam / op het Nederlands geënt, / zij is bestanddeel en meerwaarde'*. Daarom wou hij *'de Nederlandse taal / in haar vele gedaanten prijzen'*.⁴ Een gedaante van het Nederlands is ons Vlaamse taaleigen, dat we hier zeker niet tot een aparte taal mogen verzelfstandigen. Claus kan heel behoorlijk Nederlands spreken en schrijven, maar hij kleurt dat graag bij met typisch Vlaamse tinten die dan ook in Nederland meteen ervaren worden als een eigen bijklank die men in Amsterdam of Groningen nooit kan horen. Dat is geenszins een vrijgeleide voor een eigen statuut van het Vlaams als cultuurtaal.

Dat eigenheidsbesef rechtvaardigt immers helemaal niet de uitbouw van een zelfstandige Vlaamse taal, zoals wij kunnen lezen in het onlangs opgerichte tijdschrift *De Vlaamse taal*, uitgegeven door het *Genootschap De Vlaamse Taal*. Dat genootschap richt zich 'tot alle Vlaamse taalgebruikers, van De Panne tot Maaseik' en heeft als doel het ontwikkelen van het Vlaams 'tot een standaardtaal met een eigen spelling, een eigen grammatica en syntaxis'; het tijdschrift *De Vlaamse taal* doet onder de hoofding 'flandristiek' (dus niet meer 'neerlandistiek') uitgewerkte voorstellen voor een officiële Vlaamse spelling en spraakkunst.⁵ Wel, dat lijkt me een dwaalroute die we helemaal niet hoeven te volgen.

Nederland gaat intussen in de taalverruwing veel driester tewerk dan wij. Daar spreekt men tegenwoordig onvertogen over 'onbeschaafd bekakt' op radio en TV. Na de Tweede Wereldoorlog hebben we daar, zoals bij ons, een 'fatsoenstrijdperk' gekend, in de openbare zeden, maar ook, in de gloriëtijd van de taaltuiniers, in de sectoren van taal en communicatie. Die taalzorg van toen wordt nu als 'benepen burgerlijk' aangevoeld en afgewezen. Zou die andere inschatting van de nu royaal gedoogde afwijkingen in de tussentaal wel degelijk te maken hebben met 'de omme-zwaai van het tijds-klimaat, waarin permissiviteit, afkeer van gezag en losheid van gedraging dominerende nieuwe elementen werden'?⁶ En voltrok zich die opwaardering van het 'Schoon Vlaams' tot een leuke tussentaal in het midden (een soort 'midcult') niet bij de genade van de sociolinguïstiek die een 'taalfout van vroeger' nu als een te gedogen 'variant' aanziet? Is er in Vlaanderen 'een nieuwe tweetaligheid'⁷ aan het groeien? Het informele, mediatieke 'Schoon Vlaams' of koetervlaams, en de meer formele standaardtaal van steeds minder gebruikers? Gebruiksvriendelijke verleuking van de talige communicatie lijkt hier wel troef te zijn.

Stellen wij ons dan aan als ouderwetse fatsoenrakers, wanneer wij ons, althans in de passende communicatiesituaties, afzetten tegen dat 'onverantwoordelijk slordige', 'onbeschaafd bekakte' Nederlands van boven de Moerdijk?⁸ Dat kan toch voor ons, die het in het eigen 'Thuis' al zo moeilijk hebben, geen richtsnoer meer zijn?

Stel ik mij nu in onze meer en meer egalitaire samenleving aan als elitaire bourgeois? Ik heb altijd een democratisch verantwoorde invulling van het begrip 'elitarisme' (ik hoor liever: elitisme) verdedigd en ik zou niet willen doorgaan voor een overjaarse schoolmeester die met een verroeste hark in de taaltuin van het Nederlands staat te wieden. Maar ik houd nog altijd veel van onze omgang met óns Nederlands, dat sommige onbevooroordeelde Nederlanders ons overigens openlijk benijden. Maar ze benijden ons zeker niet dat verslonsde Nederlands dat zich de jongste twintig jaar ongeveer tussen onze dialecten en de standaardtaal heeft gewrongen. Moeten wij, zoals sommige politici om opportunistische redenen doen in de media, ook 'keitof' en 'cool' en populistisch gaan brabbelen in een slonzig Nederlands dat wij aan onze kinderen zouden moeten doorgeven? Neen, dan word ik nog liever als elitair in de hoek gezet.

1. Cf. Ludo Beheydt in het artikel van Guido Theunissen, "Discussiëren over taal en taalbeleid", in *Nieuwsbrief Orde van den Prince*, april-mei 2001, p. 8 en Marianne van Scherpenzeel, "Voertaal Nederlands"; in *Neerlandia*, jaargang 104, nummer 5, 2000, p. 12-13.
2. Jan Goossens, "De toekomst van het Nederlands in Vlaanderen", in *Ons erfdeel*, 43e jaargang, nummer 1, 2000, p. 5.
3. Annelies van Herck, "VRT pakt tussentaal aan", in *De Standaard*, 30 mei 2001, p. 11.
4. Hugo Claus, *Wat bekommert zich de leeuw om de vlooiën in zijn vacht? Vijftig jaar beschouwing in citaten, tekeningen en overzichten*. Onder redactie van Georges Wilde-meersch en Gwennie Debergh. Leuven, Peeters, 1999, p. 112.
5. Cf. An., "De Vlaamse taal", in *Onze Taal*, 2001-2/3, p. 71.
6. Jan Goossens, o.c., p. 5.
7. Jan Goossens, o.c., p. 6.
8. Wim Wijnands, "Polderwerkersnederlands", in *Nieuwsbrief Orde van den Prince*, december 2000 – januari 2001, p. 8-9

Intelligente emotie

Ludo Abicht

In *Briefe an einen jungen Dichter* schreef Rainer Maria Rilke aan een verder onbekend gebleven jong auteur, dat je alleen maar een gedicht mocht schrijven, wanneer je het op geen enkele andere manier - in een essay, een pamflet, een roman of een libretto - kon gezegd krijgen. Indien een groot aantal dichters na Rilke zich aan deze gouden raad gehouden hadden, zou ons heel wat slechte lyriek bespaard gebleven zijn. Wanneer we dit toepassen op een filosofisch of ethisch essay kunnen we bijvoorbeeld zeggen dat een tekst net zo lang moet zijn als nodig, om de boodschap zo accuraat mogelijk te verwoorden. Hegel had daarvoor op zijn minst 20 boekdelen nodig en, vanuit zijn encyclopedische en dialectische benadering van de werkelijkheid, staat daar geen paragraaf te veel in. Descartes daarentegen kon de kern van zijn kennisleer, het "*je pense donc je suis*", afhandelen in anderhalf bladzijden, zonder iets belangrijks weg te laten. Waarmee ik bij de vraag beland, of het mogelijk is, in een voordracht van één uur een boek van 170 bladzijden samen te vatten, zonder de intenties van de auteur te verraden. De schrijver moet toch goede redenen gehad hebben, om zoveel plaats te besteden aan het uitwerken van een idee of een stelling? We weten echter uit de praktijk van bijvoorbeeld het onderwijs, dat we in feite jarenlang dag in dag uit niets anders doen dan te trachten, bepaalde boeken kort en bondig samengevat voor te stellen, alsof een college van zeg maar 30 uur ooit genoeg zou zijn om het werk van een James Joyce of een Arthur Schopenhauer werkelijk te begrijpen. Maar we hebben geen keuze: indien we ons vertrouwd willen maken met de wortels van onze cultuur, dat wil zeggen met de manier waarop ons denken zich collectief én individueel heeft ontwikkeld, moeten we wel vereenvoudigend te werk gaan.

Anderzijds, en in de filosofie is er gelukkig altijd een "anderzijds", omdat we hier per definitie met geen dogma of absolute waarheid te maken hebben, is ook dat essay niet meer dan een uitnodiging tot een gesprek, één bepaalde visie waar de auteur laat ons hopen hartstochtelijk achter staat, maar wel in het besef dat dit slechts een klein onderdeelje kan zijn van een gespreksronde die in onze westerse cultuur al meer dan 2500 jaar bezig is.

Hier botsen we al op een fundamentele beperking van het essay over "Intelligente Emotie": terwijl uitgerekend in niet-westerse wijsheidstradi-

ties bijzonder veel aandacht besteed wordt aan het samengaan van gevoel en verstand en van ideeën met levenshoudingen - denk maar aan de sterke meditatietradities binnen het boeddhisme en hindoeïsme -, gaat het hier uitsluitend over de zogenaamde westerse cultuur die men vaak nogal slordig de "Grieks-joods-christelijke" beschaving noemt, hoewel zowel humanisten als joden en christenen zich tegen deze verzamelnaam verzetten. Er zijn twee verklaringen voor deze vernauwing van het veld: ten eerste leven wij in een samenleving die hoofdzakelijk door de Grieks-Romeinse oudheid en de Bijbel gevormd werd en hebben we slechts indirect en eerder oppervlakkig de invloed van niet-westerse culturen ondergaan en ten tweede moet een auteur zich hoeden, uitspraken te doen over een terrein dat hem niet of nauwelijks bekend is.

Een tweede beperking van deze studie heeft te maken met het behandelde tijdperk. Filosofische archeologen als Michel Foucault graven al in de pre-helleense culturen naar de wortels van bepaalde ideeën, stellingen en ethische voorschriften en bouwen hun inzicht in een problematiek op vanuit de oorsprong ervan. Men zou een dergelijke methode ook kunnen toepassen op de studie van de "intelligente emotie", ook al wordt dit begrip niet expliciet vermeld in de klassieke filosofie. Denken we bijvoorbeeld aan de Stoïcijnen of de Epicuristen, of algemeen aan de nadruk die de klassieke filosofen hechtten aan de zelfzorg en zelfkennis. De reden, waarom hier voor een veel kortere periode gekozen werd, heeft te maken met de huidige kritiek op de Verlichting, of liever met de mijns inziens gevaarlijke vanzelfsprekendheid, waarmee deze kritiek in onze postmoderne samenleving herhaald en door de media verspreid wordt en dus, zonder veel argumentatie, tot een soort dogma verheven wordt. Deze trend is niet zozeer gevaarlijk, omdat de kritiek onjuist zou zijn: wél, omdat daardoor een culturele ontwikkeling dreigt te worden afgesloten nog voor ze zich volledig heeft kunnen ontvouwen. Men krijgt soms de indruk, dat alle waarden en begrippen waarop onze moderne westerse samenleving werd opgebouwd, niet alleen in vraag worden gesteld, maar regelrecht afgevoerd. De verworvenheden van de Engelse, Amerikaanse en Franse revoluties, de idealen van "vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid", de strijd tegen het kolonialisme, de *Verenigde Naties* en de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens*, het Tweede Vaticaans Concilie en de Bevrijdingstheologie, het recht op privacy en vooral het recht op recht, zowat alles wat onvervreemdbaar deel van onze beschaving leek te zijn geworden, het is allemaal op zijn minst verdacht geworden. Alsof het nog slechts een mooie voorgevel is waar niets meer achter staat, behalve dan de puinen van Hiroshima en Dresden of de in al-

lerijl vernielde gaskamers van Birkenau. Indien deze critici gelijk hebben, moeten we onze zo machtige en zelfzekere westerse beschaving ten gronde gaan onderzoeken en op haar authenticiteit gaan testen, willen we niet blindelings, *"with eyes wide shut"*, in de afgrond tuimelen, zoals al zo vaak grote en machtige beschavingen is overkomen.

Waarmee gezegd is, dat we die kritiek in geen geval mogen negeren, zonder dat we daar de conclusie uit trekken dat alles sowieso al verloren is.

Dit is dan een eerste stelling:

"De kritiek op onze moderne samenleving, waarvan de leiders en woordvoerders nog steeds beweren, dat ze de individuele en collectieve vrijheid en de algemene materiële en intellectuele vooruitgang dient, moet ernstig genomen worden. Tegelijk moeten we nagaan, of deze kritiek niet samenhangt met een in feite grondig veranderde maatschappij, vergeleken met die van de achttiende tot ongeveer het midden van de twintigste eeuw?"

1. De kritiek op de Verlichting is zo oud als de Verlichting zelf.

Het is waar dat de geschiedenis altijd geschreven wordt door de overwinnaars, dus is het niet verwonderlijk dat ons beeld van de zegevieren- de opgang van de Verlichting reeds vanaf het begin de pers, de universiteiten en vandaar ook het onderwijs, zeg maar het hele openbare discours, gedomineerd heeft. De Amerikanen, overigens de voorlopig laatste erfgenamen van dit westerse rijk, drukken dit heel kernachtig uit in oneliners als bv.

"Might makes right." en

"If you're so smart, why aren't you rich?"

Waarmee ze heel gevat de overtuiging uitdrukken, dat het feit dat een bepaalde groep, klasse of soort de bovenhand gehaald heeft, haar superioriteit en dus ook haar als het ware "natuurlijke" recht om te heersen bewijst. Deze theorie heette in de negentiende eeuw "sociaal Darwinisme" en, een eeuw later en wetenschappelijk meer op punt gesteld, "sociobiologie": er moet toch iets speciaals zijn aan de blanken, die tussen het begin van de zestiende en het einde van de negentiende eeuw zowat de hele wereld en haar bevolking veroverd hebben? En binnen die blanke Europese en Noord-Amerikaanse bevolking zijn nog steeds de mannen aan de macht, ondanks alle mogelijke theorieën over een oor-

spronkelijk matriarchale maatschappijvorm. Dat kan toch geen toeval zijn?

We leven echter, sinds de uitvinding van de boekdrukkunst, in een communicatiecultuur, waarbij het zelfs de best georganizeerde staatsapparaten nooit helemaal lukt, de stem van de verliezers helemaal te doen zwijgen, denken we maar aan de samenzwering van broer en zus Scholl tegen het Hitlerregime of het succes van de illegale Samizdatliteratuur in de vroegere Oostbloklanden. Staat trouwens het "recht op vrije meningsuiting" niet uitdrukkelijk in de grondwet van de moderne staten vermeld? Er zijn dus reeds kort na de zogenaamde Grote Revoluties (1688, 1776 en 1789) een hele reeks publicaties verschenen, verspreid en gelezen, die vanuit totaal verschillende invalshoeken kritiek op de Verlichtingsidealen en vooral de praktijk ervan hebben uitgeoefend. Je had aartsconservatieven als Joseph de Maistre die het kwaad, dat de revolutie in zijn ogen was, terugvoerde op de religieuze hervormingen van de zestiende eeuw, toen heel velen het goddelijke gezag van de paus verworpen en daarmee de weg geopend hebben naar de ondermijning van het evenzeer goddelijke gezag van vorst en adel. Daarnaast had je echter ook de revolte van de Romantiek tegen de toenemende materialisering en technologische ontluistering van de samenleving in naam van de alles overheersende "Rede". Weer anders was dan de kritiek vanuit radicale hoek, waar men vond dat de beloofde emancipatie niet ver genoeg was gegaan en alleen in het voordeel van de nieuwe burgerlijke, Europese en mannelijke heersende klasse had gespeeld, van Gracchus Babeuf en zijn "Samenzwering van de Gelijken" tot de eerste syndicalisten en de socialisten. In dezelfde geest moeten we de beweging plaatsen voor de emancipatie van de vrouw en, later, die van de volkeren in de koloniale wereld, want hoe kan men men "vrijheid, gelijkheid en zelfs broederlijkheid" spreken, wanneer de meerderheid van de wereldbevolking op basis van geslacht, huidskleur, taal of godsdienst gediscrimineerd bleef? In de jaren dertig van de twintigste eeuw werd deze "verlichte kritiek op de Verlichting" waarschijnlijk het scherpst geformuleerd door de denkers van de zogenaamde *"Frankfurter Schule"* die zich, vanuit hun synthese van marxisme en psychoanalyse begonnen af te vragen, wat er verkeerd gegaan was met de Verlichting en waarom het prachtige emancipatieideaal in de praktijk zo moeilijk verwezenlijkt kon worden. Deze fundamentele bevraging werd uiteraard nog verscherpt en verdiept door de tragedies van de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust. De huidige kritiek op de Verlichting komt dus niet uit de lucht gevallen, maar ontwikkelt zich in een grondig veranderde maatschappij. De ideeën, waarden en idealen

die ontstaan zijn in en voor de moderniteit zijn in de postmoderniteit, die inderdaad een nieuwe wereld is, in een versnelde crisis geraakt. Daarom is het nodig, dat we enkele opvallende trekken van die postmoderniteit schetsen, voor we over een mogelijke reactie op de kritiek ingaan. Het gaat achtereenvolgens over taal en communicatie, de globalisering van de economie, de nieuwe wetenschappen en de zogenaamde multiculturele samenleving.

2. Communicatie: meer vorm dan inhoud?

Tegenover de optimistische beschrijving van de steeds machtiger wordende communicatietechnologie, waardoor binnenkort iedere burger in principe met iedere andere burger en met de overheid interactief zal kunnen praten en op die manier voor de eerste keer in de geschiedenis de voorwaarden scheppen voor een echte democratie staan de pessimisten die ons erop wijzen dat die technologie en het daarmee verbonden onderzoek in handen gekomen is van een steeds kleinere groep, die niet aarzelt om die communicatie in zijn voordeel te laten verlopen, of het nu is via reclame of via door de reclame gecontroleerde televisienetwerken, via monopolies op nieuwe toepassingen van informatica of, en dat is nog veel gevaarlijker, via de manipulatie van het denken zelf, dat wordt gereduceerd tot ikoontjes die je bij het wereldwijde *chatten* kan aanklikken: vreugde, tranen, woede, verwondering enzoverder. Alsof de ingewikkelde menselijke communicatie zich tot dit soort van simplisme kan laten herleiden. Zonder dit pessimisme volledig te onderschrijven moeten we toch waakzaam blijven tegenover elke vorm van misbruik van de taal door anderen en onszelf, of dit nu bewust of onbewust gebeurt. Elke opbouwende dialoog, en daarover gaat het toch in de communicatie, zal daarom moeten worden voorafgegaan door een zo ondubbelzinnig mogelijke, voor alle gesprekspartners aanvaardbare definitie van de gebruikte termen.

Men kan echter niet echt communiceren, indien men zich niet probeert in te leven (*inter-esse*) in de denk- en gevoelswereld van de gesprekspartner. Dat veronderstelt heel wat meer dan de juiste technologie of een handvol psychologie. Het betekent in feite dat we bereid zijn, onze beschermde eigen positie op te geven en de ander te vertrouwen, want taal is als kleding, het verhuult en onthult tegelijkertijd. Indien we daar niet toe bereid zijn, zullen we elkaar inderdaad nooit echt begrijpen en dus, ondanks alle hoerageroep over nieuwe gadgets en goedkope sms-berichten, minder communiceren dan ooit tevoren. Daarbij komt dat ware

communicatie slechts mogelijk is tussen gelijkwaardige partners, dat wil zeggen tussen mensen die niet alleen de ander als gelijkwaardig beschouwen maar ook zichzelf. Communicatie is dus zowel gebouwd op objectieve gelijkwaardigheid als op respect en zelfrespect. En tenslotte zal communicatie verdwijnen in de mate dat we de stilte gaan verwaarlozen, want wie angst heeft om naar zichzelf te luisteren zal ook de ander niet in zijn eigenheid kunnen begrijpen. De ontwikkeling van steeds krachtigere en goedkopere, gebruiksvriendelijkere technieken zal ook buiten ons om gebeuren, zolang de industrie daar brood in ziet. Wat we met die technieken aanvangen is voor het grootste gedeelte onze verantwoordelijkheid en die van de zingever, opvoeders en beleidsmakers die zo iets niet aan de eigenaars van de informatica-industrie mogen overlaten.

3. Voor of tegen globalisering?

Een goed voorbeeld van de hierboven behandelde verwarring van termen is het aan de gang zijnde debat over "globalisering". De voorstanders van de neoliberale multinationale economie en hun politieke woordvoerders beweren dat hun tegenstanders "tegen de globalisering" zouden zijn en dus vanuit een of andere vorm van bekrompen regionalisme, nationalisme of zelfs localisme de ontwikkeling van een wereldwijd systeem willen tegenhouden. Het pijnlijke is, dat veel van deze gedreven activisten, en ik heb het hier niet over al dan niet door de politie gemanipuleerde agitators en vanden, daarin getrapt zijn en die naam "antiglobalisten" of "antimondialisten" zonder veel nadenken bijna als een eervolle geuzennaam zijn gaan gebruiken. Maar in werkelijkheid klopt dit hoege-naamd niet. De strijd wordt hier niet gevoerd tussen voor- en tegenstanders van globalisering, maar tussen twee modellen van een ééngemaakte wereld, die van het internationale kapitaal en die van de civiele maatschappij. Dat er inderdaad een model van internationalisering bestaat waarin de burgers steeds minder inspraak krijgen, waarin de arbeidsmarkt op wereldschaal ongelijk wordt georganiseerd en waarin de zorg voor de omgeving ondergeschikt wordt gesteld aan de korte termijn objectieven van de grote transnationale firma's, kan vandaag niet meer ernstig ontkend worden. Auteurs als Ricardo Petrella, Ignacio Ramonet, Immanuel Wallerstein en zelfs de filosoof Jacques Derrida, om maar enkele van de bekendste namen te vermelden, hebben hun gedetailleerde analyses hoofdzakelijk uit "onverdachte" bronnen geput, dit wil zeggen uit de rapporten van de grote internationale organisaties en de jaarver-

slagen van de transnationale ondernemingen zelf, om het verwijt te ontlopen dat ze zich door eenzijdige (lees: linkse, antikapitalistische) publicaties hebben laten beïnvloeden. De vraag is niet, of de neoliberale globalisering bestaat, maar hoe men daar efficiënt tegen kan reageren. Vooralsnog is het niet duidelijk, hoe dit alsmaar toenemende verzet zal evolueren en of er ooit, zoals in de oude dagen van de grote socialistische internationales, een gecentraliseerde internationale tegenbeweging zal uit voortkomen. Voor dit essay is het voldoende, te noteren dat deze globalisering de wereld zowel economisch als politiek en, via de concentratie van de media in steeds grotere netwerken, ook cultureel zodanig veranderd heeft, dat je inderdaad van een postmoderniteit, dat wil zeggen van een nieuwe periode na de moderniteit, moet spreken. Het emancipatieproject van de Verlichting, de arbeidersbeweging, het feminisme en de strijd tegen het kolonialisme werden ontworpen als tegenmachters binnen of, in het geval van de Derde Wereld, tegen de oppermachtige natiestaten en hebben belangrijke resultaten behaald, van de sociale zekerheid tot de officiële erkenning van de gelijkwaardigheid van man en vrouw en van de erkenning van de rechten van minderheden tot een nog onvoldoende maar in ieder geval principiële bescherming van het milieu. Maar nu de macht van die soevereine natiestaten steeds meer wordt uitgehouden, lijkt het bijna, alsof de strijd voor de emancipatie opnieuw moet worden aangepakt, maar nu steeds meer op internationaal vlak.

4. De uitdaging van de nieuwe wetenschappen.

In de moderniteit berustte het vooruitgangsoptimisme op de zekerheden die ons geboden werden door de natuurwetenschappen die in veel gevallen bijna de vroegere plaats van de godsdienst ingenomen hadden. Zodanig zelfs dat we de andere wetenschapstakken, met name de sociale en de menswetenschappen, aan dat natuurwetenschappelijke model toetsten. Hier heersten wetten die experimenteel konden worden bevestigd en die ons een zo objectief en rationeel mogelijk beeld van de werkelijkheid boden. De ontwikkeling van die natuurwetenschappen heeft echter die oude zekerheden van het positivisme - de naam is veelzeggend - gaandeweg ondergraven of beduidend beperkt. Vandaag spreken we van toevals- en chaostheorieën, van dagelijks nieuwe doorbraken in de genetische manipulatie en van ingrepen in de natuur van planten, dieren en mensen die we nog onlangs voor onmogelijk zouden gehouden hebben. Het vertrouwde cartesiaans-newtoniaanse beeld van de werkelijkheid is achterhaald en we weten, dat we nog maar aan het be-

gin van deze wetenschappelijke revolutie staan. Het lijkt wel alsof de basis, waarop heel ons wetenschappelijk wereldbeeld sinds de Renaissance werd opgebouwd, verdwenen is en we helemaal niet meer weten, hoe ons wereldbeeld er in de nabije toekomst zal uitzien. Indien we er terecht van uitgaan, dat dit klassieke, rationele inzicht in de werkelijkheid de vaste grond was, waarop onze moderne wereld altijd kon terugvallen, moeten we vandaag toegeven dat de gevolgen van deze ontwikkelingen niet te overzien zijn. Het heeft geen zin, die ontwikkelingen te negeren en bijvoorbeeld te vluchten in een of andere irrationele ideologie, alsof we daarmee aan de gevolgen zouden kunnen ontsnappen. We kunnen die evolutie ook onmogelijk door wetten en decreten tegenhouden, maar we moeten de realiteit onder ogen durven te zien. De moeilijkheden, waarmee de nieuwe mogelijkheden in de biologie de traditionele ethiek heeft opgezadeld, tonen aan, hoe ingrijpend deze veranderingen zijn. Het is theoretisch waar, dat we niet "alles moeten of mogen doen wat we in feite kunnen" - ik denk hier ondermeer aan het klonen van mensen -, maar hoe kunnen we verhinderen dat bepaalde wetenschappers of, nog erger, machthebbers, deze nieuwe technieken toch zullen aanwenden? We kunnen ons met andere woorden niet veroorloven, onze kop in het zand te steken en te doen alsof er in de laboratoria overal ter wereld niets aan de gang is, terwijl we heel goed weten of kunnen weten, dat de resultaten van deze experimenten ons leven grondig kunnen ook zullen veranderen. De recente discussie in de Verenigde Staten rond het gebruik van embryo's voor medische doelstellingen heeft aangetoond, hoe ingewikkeld deze problematiek wel ligt, want hoe kan men de mogelijke positieve gevolgen van dit onderzoek aanvaarden en zelfs stimuleren, zonder de evengoed mogelijke negatieve aspecten erbij te nemen? Wie kan zich verzetten tegen nieuwe technieken die ervoor zorgen dat er steeds minder zieke of abnormale baby's geboren worden, dat zware ziekten kunnen worden uitgeschakeld of onder controle gebracht en dat ouderdomskwalen gevoelig kunnen verminderd worden? Maar dan moeten we ook beseffen, dat de technieken die deze prachtige resultaten mogelijk maken ook andere, gevaarlijke ontwikkelingen met zich mee brengen, zolang deze in feite aan de meest elementaire democratische controle kunnen ontsnappen. Je zou het zo kunnen uitdrukken: zowel de "grote" wereld van de economie, de politiek en de cultuur als de microscopisch "kleine" wereld van de cellen en de genen of liever ons inzicht erin, zijn tegen het einde van de twintigste eeuw zodanig geëvolueerd dat we inderdaad in een andere wereld terechtgekomen zijn en nog niet

over de middelen beschikken, om deze evolutie in democratische zin, dat wil zeggen voor het goed van de mensen, te controleren.

5. Multicultuur -intercultuur.

Er heeft zich in onze West-Europese wereld sinds de jaren zestig nog een andere fundamentele verandering voorgedaan, waaraan we niet kunnen ontsnappen. In de moderniteit ging men uit van totaal of bijna totaal homogene maatschappijvormen, waar de minderheden zich ofwel moesten aanpassen (assimilatie), gediscrimineerd werden (segregatie, apartheid) of werden verwijderd (etnische zuiveringen, deportaties, genociden). We vinden deze vormen van "omgaan met de anderen" in bijna elke moderne staat terug. Ik vermeld hier ter illustratie de Verenigde Staten, omdat dit hét immigratieland bij uitstek was: sommige minderheden, lees de blanke Europeanen, waren assimileerbaar en aan hen werd het ideaal van de beruchte *melting pot* (smeltkroes) voorgehouden, dat wil zeggen dat ze grosso modo werden aangepast aan de regels en normen van de dominante WASP elite: *White Anglo-Saxon Protestants*. Die assimilatie uit zich bijvoorbeeld in het feit dat heel veel immigranten die niet onder categorie vielen, onder meer leraren en joden, tot zelfs hun naam "veramerikaasten" om toch maar ingang te vinden in de maatschappij. Andere groepen, de afstammelingen van de zwarte slaven of de Latino's, kregen zelfs deze kans niet en werden als tweederangsburgers behandeld. De oorspronkelijke bewoners, bij vergissing "Indianen" genoemd, werden ofwel uitgeroeid of via het reservatensysteem volledig in de marge van de nieuwe maatschappij geduwd. In Europa (en Turkije) gingen bepaalde staten over tot massale deportaties en zelfs tot de fysieke uitroeiing van hun minderheidsgroepen (de Armeniërs, de joden, de Sinti en Roma, en de lijst is verre van volledig). Ook de onderdrukking van de andere culturen in bijvoorbeeld Spanje, Frankrijk en België ("*la Belgique sera latine ou ne sera pas*") past in dit schema dat uiteraard tot in het groteske ontwikkeld werd in het nationaalsocialistische Derde Rijk: "*ein Volk, ein Reich, ein Führer*".

Maar zelfs deze politiek kon, al was het maar vanwege de economische wetmatigheden, niet worden volgehouden, zodat we vandaag *de facto* in multiculturele maatschappijen leven. Hoe we deze feitelijke multiculturaliteit aanpakken is een andere zaak. Het is daarom verwarrend en onjuist, wanneer mensen zeggen dat ze streven naar een multiculturele samenleving, want daar zitten we gewoon al in. Wat wél nodig is, is te werken aan een interculturele maatschappij, waarin de minderheden niet alleen

getolereerd worden - ik ben tegen tolerantie, dat een neerbuigende bijklank heeft -, maar waarin "*l'altérité de l'autre*", de belangstelling voor de feitelijke verscheidenheid en de bereidheid tot uitwisseling voorop staat. Dit veronderstelt nuchtere onderhandelingen tussen gelijkwaardige partners, geen liefdadigheid tegenover sukkelaars en ook geen naïeve verheerlijking van die ander omdat hij of zij de underdog is. Onderhandelingen zijn nooit onschuldig, omdat het per definitie altijd over belangenverdediging gaat en dus, in dit geval, over wederzijdse rechten én plichten. Wie een dergelijk gesprek niet aandurft, reduceert de allochtoon tot een smekeling voor gunsten, terwijl het erop aankomt dat mensen en groepen die bij en met elkaar willen leven, als het ware een "sociaal contract" aangaan, en verdragspartners respecteert men en omgekeerd mag men van hen ook respect verlangen. De ervaring heeft ons geleerd dat die integratie, die het tegenovergestelde is van assimilatie (zie hoger de paragraaf over het correcte taalgebruik), omdat integratie wél samenleven betekent, maar op basis van de diversiteit, een lang en vaak moeizaam proces is, maar ook, dat de alternatieven (opsorping door assimilatie of een getto-achtige isolatie met alle negatieve gevolgen voor de zwakkere allochtoon vandien) in een democratische maatschappij onaanvaardbaar zijn.

6. Bedachtzaam tegenover voorzichtig. Radicaal tegenover extremistisch.

Wat nu de strategie voor een leefbare samenleving onder grondig veranderde omstandigheden betreft, moeten we een onderscheid maken tussen "extremistisch" en "radicaal", begrippen die voortdurend door elkaar gebruikt en misbruikt worden. Een extremist is iemand die, volgens de definitie van Aristoteles, van het juiste midden (*aurea mediocritas*) afwijkt en zich dus vergist. Een radicaal richt zich tot de wortel (de kern) van de zaak en probeert het probleem vanuit de wortels aan te pakken. Extremistische Palestijnen offeren zichzelf op om als zelfmoordenaars terreur te zaaien in de Israëlische burgerbevolking; extremistische joodse kolonisten schieten op Palestijnen, omdat ze geloven dat God hen dit land voor eeuwig geschonken heeft en dus alle vijanden van God moeten worden uitgeroeid. Radicale Palestijnen wijzen erop, dat er niets ten goede kan veranderen zolang Israël doorgaat met de nederzettingenpolitiek die elk vertrouwen in een vredesproces vernietigt; radicale Israëli's weten, dat de sleutel voor een vreedzaam, in de regio geïntegreerd Israël te vin-

den is in het respectvol naast en met elkaar bestaan van twee leefbare staten.

Een tweede begrippenpaar is dat van "voorzichtigheid" en "bedachtzaamheid". Wie voorzichtig is, gaat zo weinig mogelijk risico's aan en zal op cruciale momenten van elke actie afzien, waardoor hij in feite de slechte *status quo* handhaaft. Wie daarentegen bedachtzaam is, zal niet handelen, voor hij een complexe situatie - en welke intermenselijke relatie is niet complex? - grondig heeft onderzocht, om daarna, op basis van zijn inzichten, radicaal te kunnen handelen. Men kan dus heel goed bedachtzaam te werk gaan en dan tot het besluit komen, zijn reputatie, zijn vrijheid of zelfs zijn leven op het spel te moeten zetten en dat ook doen, dus hier is helemaal geen sprake van passiviteit.

Dit is des te belangrijker, omdat we uit de terechte kritiek op de Verlichting geleerd hebben, dat een gebrek aan bedachtzaamheid alleen maar kan leiden tot extremistische en dus slechte oplossingen, waarbij we onze opinies en opvattingen desnoods met geweld aan de mensen hebben willen opdringen, om dan te ontdekken dat we daarmee het vooropgezette doel volledig geperverteerd hebben. Natuurlijk heiligt het doel de middelen nooit - denken we maar aan de Kruistochten, de Inquisitie of de Repressie in de zogenaamd socialistische staten -, maar de middelen kunnen het doel zodanig vervormen dat er weinig of niets meer van overblijft. Wie vandaag nog steeds gelooft in het emancipatorische project van de Verlichting, moet deze historische nederlagen durven te erkennen en er de juiste gevolgen uit trekken. Men kan geen grootse plannen voor de mensheid uitwerken en hen dan met geweld "gelukkig" willen maken. Dat moet mislukken. Daarom is het de hoogste tijd, af te stappen van de zuiver rationele benadering van maatschappelijke problemen, omdat de mens veel meer is dan een louter rationeel wezen. Dat is de basis voor de theorie van de "intelligente emotie".

7. Tenslotte: wat is dan de intelligente emotie?

Het is een kwestie van prioriteiten: indien de emotie de noodzakelijke motor is voor alle vormen van menselijk handelen, zeker wanneer het erop aankomt zich te verzetten tegen een menselijk onaanvaardbaar geachte *status quo*, zoals blijvende kansarmoede en ongelijkheid, discriminatie en uitbuiting, dan is de intelligentie het sturingsmechanisme dat ons zoveel mogelijk tegen ontsporingen behoedt. Het is dus een pleidooi voor een fundamentele herwaardering van het gevoel als diep menselijke

waarde, maar tegelijkertijd een waarschuwing tegen een ongeremde afhankelijkheid van het gevoel.

Het is normaal dat in een periode, waarin we het oude geloof in de menselijke rationaliteit om begrijpelijke redenen zijn kwijtgeraakt, mensen het gevoel veel sterker zullen benadrukken, of het nu gaat om een vlucht in het religieuze of etnische fundamentalisme, om de aantrekkingskracht van sekten, om de dubieuze eclectische ideologie van de *New-Age*-beweging die met succes door allerlei bedrijfsleiders en managers wordt gebruikt als een nieuw opium van het volk of om de verkeerd begrepen egocentrische zorg voor jezelf (wanneer je je maar goed voelt, is alles in orde). Deze nieuwe cultus van het gevoel werkt verlamdend, en dat is ook de bedoeling, want terwijl je zalig tijdens een verwenweekend aan het genieten bent kunnen de machthebbers ongestoord en ongestraft hun gang gaan: bedrijven worden gesloten, in onze naam en met ons belastinggeld worden burgerbevolkingen gebombardeerd, het milieu wordt nog maar eens onherroepelijk aangetast en asielzoekers worden gedeporteerd, en er is bijna niemand die nog reageert. Alleen in een maatschappij waarin de burgers kritisch blijven denken, dat wil zeggen genuanceerd, geïnformeerd én geëngageerd, heeft de democratie nog een kans. Het pijnlijke nieuws is, dat niemand die taak van ons kan overnemen. Het goede nieuws daarentegen is, dat nog altijd niet sluitend bewezen is, dat de wereld waarin we leven niet kan worden verbeterd.

Havenbeleid nu en straks

Willemien De Best

1. Inleiding

Enkele weken geleden lanceerden drie Nederlandse parlementsleden, met name de heren Postma, Terlouw en Jurgens, over de partijgrenzen heen, hun pleidooi voor verdergaande samenwerking tussen Vlaanderen en Nederland. In een open brief aan de Vlamingen wezen zij onder andere op zeer veel mogelijkheden in de samenwerking op het gebied van de havens en de economische verwechting in de grensgebieden.

Terecht, want wie regelmatig contact heeft met bedrijfsleiders in Nederland, weet dat men daar rijp is voor de bespreking van dit onderwerp. Nu hoeven de Vlamingen enkel nog maar positief hierop in te gaan. We moeten immers vaststellen dat als we de nationale inkomens (bruto binnenlands product) van deze twee landen bij elkaar optellen, er een opname van Vlaanderen-Nederland zou moeten komen in de G8. Daarvoor hoeft ieder deelgebied (en dit zijn er meer dan twee) zijn eigenheid nog niet te verliezen.

In dit artikel willen we het havenbeleid van Vlaanderen en Nederland onder de loupe nemen: hoe verloopt het tot nu toe en wat is onze visie voor de toekomst, oftewel hoe het moeten zijn willen we de welvaart in onze gebieden behouden. We zullen hierbij in dezelfde geest te werk gaan als het pleidooi van de drie Nederlandse parlementsleden. Graag willen we dit artikel dan ook aanbieden als begin van (deel)antwoord op hun oproep tot reactie.

Om u als lezer wat meer vertrouwd te maken met de havens en het onderwerp af te bakenen, zullen we vooraleer het havenbeleid van nu en straks te behandelen, eerst wat dieper ingaan op de ligging en functie en een economische bespreking van de Vlaamse en Nederlandse havengebieden.

2. Ligging en functie van de Vlaamse en Nederlandse havens

Als we de huidig gangbare indeling aanhouden, beschikken Nederland en Vlaanderen tezamen over zeven belangrijke zeehavengebieden (van noord naar zuid):

- Noordelijke zeehavens (Groningen Seaports, Delfzijl en Eemshaven)
- Noordzeekanaalgebied (Amsterdam)
- Rijn- en Maasmond (Rotterdam)
- Zeeland Seaports (Vlissingen en Terneuzen)
- Antwerpen
- Zeebrugge
- Gent

Daarnaast bestaan er nog enkele kleinere havens die van regionaal belang zijn: Harlingen, Scheveningen en Oostende.

In hoofdlijnen zijn de havens als volgt te karakteriseren:

- De Noordelijke Zeehavens zijn vooral exporthavens, waarbij hout en landbouwproducten een belangrijke rol spelen. Ook is er een belangrijk transport van chemische producten.
- Het Amsterdam-Noordzeekanaalgebied heeft als goederenstromen vooral producten gerelateerd aan de staalindustrie en de agrarische sector.
- De Rijn- en Maasmondhavens doen veel container- en bulkoverslag, zowel import als export, en kennen grootschalige proces- en (petro)chemische industrie.
- Zeeland Seaports is een belangrijke vestigingsplaats voor grootschalige internationale procesindustrie in de (petro)chemie en de metallurgie. Verder behandelen ze stukgoed en neo-bulk.
- Antwerpen is zeer sterk in de petrochemie, containers en allerlei stukgoed.
- Zeebrugge is sterk in containers en vooral ro/ro-traffic, dit is nieuwe auto's en opleggers of gehele vrachtwagens met goederen die al rijdend in het schip geladen worden. Verder is er de traffic van het vloeibare gas.
- Gent wordt vooral gedomineerd door de staalindustrie, de auto-assemblage en -distributie en de fruitsaptraffic, oftewel verschillende niches.

De Nederlandse en Vlaamse havens worden de toegangspoorten van het hele West-Europese achterland van consumenten en producenten genoemd. De positie aan de Noordzee en aan de monding van verschillende grote Europese rivieren, is inderdaad zeer uniek en welvaartschepend: vergelijk maar eens met een land dat niet aan zee ligt (*land-loc-*

ked country"). Zij moeten alles importeren via landtransport, hetgeen veel duurder is dan zeetransport.

Om nog duidelijker aan te tonen dat onze geografische ligging goed is, kunnen we ons als volgt positioneren. We liggen met onze belangrijkste havens op de economisch sterke as die de Europese Banaan wordt genoemd. Deze verbindt de economisch machtige gebieden Londen, het Ruhrgebied en Milaan en omstreken. Ook spreekt men van het gebied van de "Gouden Triangel" (Londen - Randstad Holland (Amsterdam-Rotterdam-Den Haag) - Ruhr - Kernstad Vlaanderen (Antwerpen-Brussel-Gent) - Parijs)¹, dat in de 21ste eeuw van groot belang zal zijn. Verder kruisen bij ons belangrijke assen, zowel op het gebied van het wegvervoer, spoorvervoer als binnenvaart.

De functies van de zeehavens zijn te bepalen door de vraag: "Wie is de gebruiker van de zeehavenfunctie?" te beantwoorden. Dan onderscheiden we drie basisfuncties: de binnenlandse aan- en afvoer, de Europese aan- en afvoer oftewel doorvoerfunctie en de industrie functie. Ondersteunend hierbij is kennis (onderwijs, onderzoek en ontwikkeling (O&O), werknemerspotentieel, enz.) en informatie-uitwisseling (de zogenaamde informatie-communicatietechnologie (ICT)).

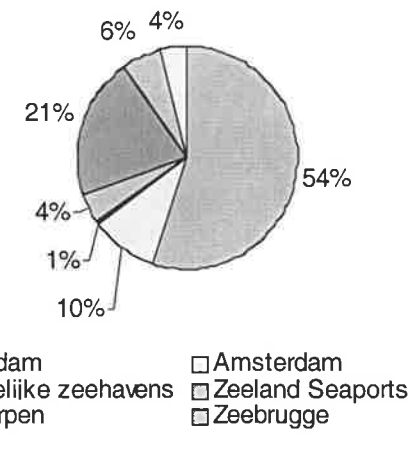
De eerste twee basisfuncties zijn de oorspronkelijke functies van de havens. De industriefunctie is er later bijgekomen, omdat de industrie zich bij voorkeur in de havens ging vestigen wegens haar afhankelijkheid van de aan- en afvoer van brede goederenstromen (in de loop van de afgelopen eeuw). Industriële bedrijven zoeken niet alleen de kwalitatief beste zeehavens op, met de beste bereikbaarheid en het beste achterland, maar ook elkaar. Er ontstaan dan hele *clusters* van bedrijven, waarbinnen de een soms niet alleen concurrent, maar ook toeleverancier van de ander is en waarbinnen het restproduct van de een de grondstof van de ander is.

De zeven bovenvermelde zeehavengebieden hebben alle deze functies in meer of mindere mate en zijn daarom uitgegroeid tot "maritieme industriële ontwikkelingsgebieden" (MIOG's, in het Engels MIDA's). De havenbestuurders zijn hierin havenregiomanagers geworden.

3. Belang en sterkte van onze havens

In het totaal van de verzameling zeehavens van Hamburg tot Le Havre, de zogenaamde *Hamburg-Le Havre-Range*, hebben de Nederlandse en Vlaamse havens tezamen een aandeel van ongeveer 70% qua maritieme

Grafiek 1: Verdeling maritieme overslag (1998) Nederlandse en Vlaamse zeehavens

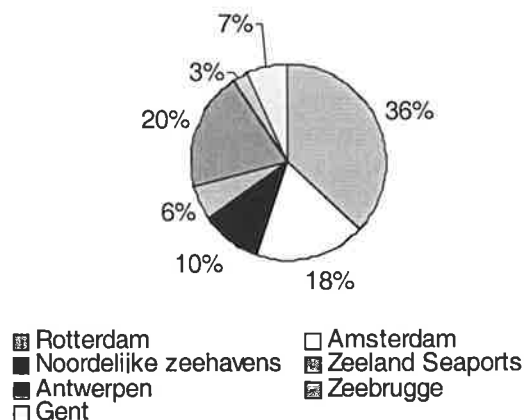
Rotterdam met 321 miljoen ton maritieme overslag in 1998, volgen overigens vier Aziatische havens om de top 5 te vormen: Singapore (241 miljoen ton), Shanghai (164 miljoen ton), Nagoya (134 miljoen ton) en Hong Kong (128 miljoen ton).² Antwerpen zat daar in 1998 net onder met een kleine 120 miljoen ton. De zeven zeehavens hadden in 1998 een totale maritieme overslag van 584 miljoen ton onderverdeeld volgens grafiek 1. In 2000 is dit tonnage ongeveer met 8% toegenomen.

Het meten en weergeven van cijfers als het maritieme overslagtonnage is reeds een aanduiding voor de grootte van een haven. Het is echter niet voldoende om de economische slagkracht van een havenregio te bepalen. Daarvoor moeten cijfers als de toegevoegde waarde, de tewerkstelling, de investeringen en de bijdrage tot de schatkist gemeten worden.

Voor de Vlaamse havens worden deze gegevens ieder jaar bijeengebracht door de Nationale Bank van België (via de jaarrekeningen van de individuele bedrijven). Cijfers over de toegevoegde waarde en tewerkstelling zijn ook voor de Nederlandse havens beschikbaar³, al zit je altijd met een verschil in definitie. Grof gezien kunnen we stellen dat de toegevoegde waarde voor de zeven havens in totaal 32 miljard euro en de directe en indirecte tewerkstelling tezamen ongeveer 432.000 personen is, onderverdeeld zoals in de grafieken 2 en 3. Voor het Nederlandse deel spreken we dan over een aandeel van 8% van het bruto binnenlands product (BBP). De indirecte tewerkstelling houdt alle arbeidsplaatsen in

me overslagtonnage, verdeeld in 48% voor de Nederlandse en 22% voor de Vlaamse havens. We hebben dan ook, steeds qua maritieme overslagtonnage, de wereldleider (Rotterdam) en nog een speler uit de wereldtop 10 (Antwerpen) erbij zitten. Na

Grafiek 2: Verdeling jaarlijkse toegevoegde waarde (1999-2000) in miljarden euro's

Grafiek 3: Tewerkstelling (1999-2000) in aantal personen (direct en indirect)

van ieder havengebied onderling. Hierin wordt naast de huidige situatie ook de toekomstige bekeken. Een bespreking hiervan per havengebied zou ons hier te ver leiden. Een algemene conclusie na een dergelijke analyse is evenwel dat de havens elkaar kunnen aanvullen in de zwaktes en bedreigingen en hun eigen sterktes en kansen moeten verder ontwikkelen, waarbij men soms complementair met en soms concurrerend met elkaar is.

Volgens professor Alain Verbeke moeten de havens (havenbesturen) onderling zich opstellen zoals in de auto-industrie: motoren, versnellings-

die niet direct havengebonden zijn, maar wel van de havenbedrijvigheid afhangen, bijvoorbeeld een transportbedrijf dat niet in het havengebied gevestigd is, maar wel al zijn opdrachten krijgt van of naar de haven.

De gezamenlijke economische sterkte van onze havens blijkt al uit bovenstaande gegevens. We kunnen echter ook een analyse maken van de sterkten, zwakten, kansen en bedreigingen (in het Engels een SWOT-analyse)

bakken en allerlei elektronische onderdelen worden gezamenlijk ontwikkeld en gemaakt, terwijl er een felle concurrentie is ten opzichte van de finale klant.⁴

4. Havenbeleid nu

Tien jaar geleden pleitten enkele planners reeds voor samenwerkingsvormen tussen verschillende havens. In die periode vocht elk havenbestuur echter nog alleen voor zichzelf en moest niets hebben van enige vorm van samenwerking met andere havens. Die tijd is nu voorbij. Er zijn langzaam initiatieven ontplooid die verder kijken dan de eigen neus lang is, vaak onder impuls van het bedrijfsleven. Een algemene trend is dat de politiek steeds minder een directe inmenging heeft in de havenbesturen: de havenbedrijven krijgen een grotere zelfstandigheid.

Laten we enkele initiatieven noemen. We delen ze als volgt in: Vlaamse, Nederlandse en grensoverschrijdende.

Vlaanderen

In Vlaanderen kunnen ze er toch wat van! Het politieke gekibbel van de laatste jaren is voor elke burger onbegrijpelijk en soms zelfs lachwekkend. De havenpolitici van de laatste jaren waren constant hun borst aan het opzetten tegen elkaar. Dit kwam natuurlijk mede door het feit dat men op ongelijke manier aan geld voor hun haven geraakte en dat dit investeringsgeld van de overheid voor alles wat infrastructuur en mobiliteit aangaat veel te weinig is om de toekomst te verzekeren (bijvoorbeeld in vergelijking met Nederland).

Het nieuwe havendecreet moet nu garant staan voor een eerlijke verdeling. Bovendien vergt de nieuwe werkwijze meer inspanning om investeerders uit de privé-sector betrokken partij te maken. Het blijft echter een feit dat de haveninfrastructuur (deels) door Vlaanderen betaald wordt, terwijl alle inkomsten (de "bijdragen aan de schatkist") naar het overbodig geworden en virtueel failliete bestuursniveau van dit land gaan. Daardoor zijn inkomsten en uitgaven niet doorzichtig en zijn de investeringen ondermaats.

De havenmanagers hebben zich bovendien ongeveer een jaar geleden uitgesproken vóór een eenheid of ten minste een eensgezindheid tussen de Vlaamse havens. Zij vinden het politieke gekibbel irritant en steunen de oproep van het *Vlaams Economisch Verbond* (VEV) en AGHA (de koepel van Antwerpse privé-havenbedrijven) om alvast Antwerpen en Zeebrugge als één havencomplex te beschouwen.⁵

Het Vlaamse Decreet van 1 januari 2001 met betrekking tot de kosten van sluisen en maritieme toegang heeft gezorgd voor een harmonieuze tariefstructuur. Deze kosten zijn nu voor elke Vlaamse haven gelijk, hoewel de ligging van iedere haven op zich andere kosten met zich meebrengt (voor of achter een sluis, afstand tot in de dokken, uitbaggeren van de maritieme toegang).

Het bedrijfsleven zit echter al die tijd niet stil. Tussen Antwerpen en Zeebrugge is reeds vooral via goederenbehandelaar Hessenatie N.V. een brug gegroeid, doordat deze Antwerpse firma een aantal dochterbedrijven in Zeebrugge heeft en verder investeert in de samenwerking.

Enige andere vorm van structurele samenwerking, behalve dan nog in de adviesraad *Vlaamse Havencommissie* (VHC), is momenteel niet aanwezig.

Nederland

In Nederland is een dergelijk adviesorgaan actief dat mee het zeehavenbeleid bepaalt, nl. de *Nationale Havenraad*. Dit was tot voor een paar jaren ook hier de enige manier van samenwerken en men staat al ver op het gebied van milieu, regelgeving en maritieme kwaliteit.

De periode 2000-2001 wordt gezien als een stap vooruit. In de jaren hiervoor waren er al samenwerkingsvormen op bestuurlijk niveau, zoals bijvoorbeeld het groeperen in vier grote zeehavengebieden. Er is de fusie geweest tussen de havens van Vlissingen en Terneuzen in een *Zeeuws Havenschap* die vanaf dan de naam *Zeeland Seaports* draagt. Een dergelijke samensmelting was er eerder al geweest tussen Delfzijl en Eemshaven, die vanaf toen als Groningen Seaports door het leven gaan. Deze laatste heeft ook allianties met de kleinere noordelijke havens Harlingen en Den Helder en logischerwijs ook met de andere Eemsmondhavens Emden, Leer en Papenburg (grensoverschrijding met Duitsland), waarbij men zich vooral concentreert op Noord- en Oost-Europa.

De vier havengemeenten van het Noordzeekanaalgebied: Amsterdam, Zaanstad, Beverwijk en Velsen en de particuliere havenbeheerders *Corus/Hoogovens Staal* en *Zeehaven IJmuiden* staan in voor een gezamenlijk nautisch beheer. Bovendien is er ook een bestuursplatform waarin overheden, bedrijfsleven en havenbeheerders tezamen het beleid bepalen en is er een publiek-privaat samenwerkingsverband dat instaat voor het promotiebeleid van het havengebied. Het is dus niet enkel "de haven van Amsterdam" meer.

Het havengebied van Rotterdam zal eveneens steeds groter worden: niet alleen door inwinning van land op de zee (Tweede Maasvlakte), maar

ook doordat de verschillende gemeenten rondom Rotterdam hun haven-gerelateerde bevoegdheden overdragen (bijvoorbeeld Schiedam) of willen samenwerken (bijvoorbeeld Moerdijk, Dordrecht).

Rotterdam en Vlissingen participeren elk voor 50% in de *Exploitatie-maatschappij Schelde Maas* (ESM), die zich onder andere inzet voor de ontwikkeling van de *Scaldiahaven* in Vlissingen. Dit was een grote stap, want voorheen werden deze twee havens altijd in concurrentie met elkaar gezien en nu ging Rotterdam in Vlissingen investeren: dan zou men trafieken aan Vlissingen verliezen met het geld van Rotterdam, zo redeneerde men. Dit is een goede aanzet geweest tot de discussie rond samenwerken en nu in 2001 het rapport *Nederland Havenland* is gepubliceerd, is men volledig overtuigd dat er samengewerkt zal moeten worden binnen Nederland, om zich te wapenen tegen de toenemende internationale concurrentie. Toch is men ook niet vies van initiatieven over de grens.

Grensoverschrijdend

Op het gebied van de grensoverschrijdende initiatieven is er de laatste jaren een stroomversnelling. Om te beginnen is er de *Euregio Scheldemond*, een samenwerking in euregioverband tussen de provincies Oost- en West-Vlaanderen en Zeeland, die werken met subsidies uit de Interreg-fondsen. Op het gebied van de havens is er echter nog niet veel gebeurd, behalve de onlangs georganiseerde *Havendag*. De Scheldehavens en vooral hierin de combinatie Vlissingen-Terneuzen-Gent (Vlistergent) staan centraal. Aangezien Antwerpen Linkeroever in de provincie Oost-Vlaanderen ligt, doen zij wel mee in de discussie en Rechteroever niet: dit is niet logisch!

Nu men bezig is de Westerscheldetunnel te bouwen (tussen het havengebied van Vlissingen en Terneuzen) zal de corridor Vlistergent steeds meer aandacht verdienen. Zelfs Gents havenbestuurder Termont is overtuigd dat er met de Zeeuwse havens samengewerkt moet worden. Onlangs is er een intentieverklaring ondertekend met als doel "de bespoediging van de ontwikkeling van de Kanaalzone in eendracht". Uit een studie is overigens gebleken dat de bedrijven binnen het havengebied van Terneuzen en Gent een netwerk van wederzijdse aanleveringen vormen.⁶

Men is nu ook (wel wat aan de late kant) de toegangswegen naar de tunnel aan het bekijken, aangezien nu algemeen aanvaard wordt dat de goederenstroom niet enkel regionaal zal zijn. Denken we bijvoorbeeld aan de as van de Randstad naar de Kanaaltunnel. Er bestaan ook ver-

schillende ROM-projecten (Ruimtelijke Ordening en Milieu) in dit gebied. Het beleid van deze projecten kan worden gestroomlijnd nu de provincies Oost-Vlaanderen en Zeeland het coördinerend orgaan *Grensoverschrijdende Afstemming* hebben opgericht. "Mogelijk is dit het begin van een grensoverschrijdend havenschap", volgens de NHR.

Tussen Antwerpen en Rotterdam speelt een jarenlange haat-liefde-verhouding. Na verscheidene privé- en wetenschappelijke initiatieven is men nu aan een bestuurlijke overlegfase begonnen.

De reeds eerder genoemde goederenbehandelaar Hessenatie N.V. zal nu ook in de haven van Vlissingen investeren en wel in een grote container-terminal (de *Westerschelde Container Terminal*, WCT). Het zou gaan om een capaciteit van 1,5 miljoen containers per jaar en op termijn 1500 jobs opleveren. Via de ESM is ook Rotterdam bij dit initiatief betrokken.

Een andere grote Antwerpse goederenbehandelaar, vooral gespecialiseerd in de chemische sector, Katoen Natie N.V. zal op het terrein van chemiereus Dow Benelux in Terneuzen een multimodaal platform uitbouwen, waarvan de eerste containerkranen reeds aan het werk zijn. Aan het distributiekamp dat erbij hoort, zal men dit jaar nog beginnen.

Op die manier zijn de bedrijven van Antwerpen reeds de grensoverschrijdende initiatieven aan het nemen, waarin de politiek niet slaagt. Nu dit goed gaat, is ook deze laatste in actie gekomen.

Als laatste willen we nog de initiatieven van de *Stuurgroep Rijn-Scheldedelta* (RSD) vermelden. Dit publiek-private orgaan groepeerde de havens Rotterdam, Vlissingen, Terneuzen, Gent, Antwerpen en Zeebrugge, maar ook alles wat er tussen ligt. Het gaat dus om het gehele gebied en men streeft naar optimalisatie van zowel economie als ecologie. Hun perspectief is: "een visie op de Rijn-Schelde Delta als contactzone tussen zee en land, tussen steden en stedelijke netwerken en ten laatste maar niet in het minst tussen twee verschillende culturen met een gemeenschappelijke taal". Ze hebben twee doelstellingen: 1. het sluiten van overeenkomsten tussen de verschillende RSD-deelgenoten⁷, vaak via een indeling in geografische gebieden, waaronder voor de havens "Vlistergent" en 2. het uitwerken van thematische samenwerkingsvormen, waaronder een structurele dialoog tussen de havens, een gelijkschakeling van de milieuvorwaarden en het wegwerken van knelpunten in de infrastructuur. Sinds de laatste discussienota in 1998 is deze stuurgroep jammer genoeg ietwat naar de achtergrond verschoven.

Om reeds een aanloop te nemen naar het volgende deel, waar we onze toekomstvisie voor het Vlaamse en Nederlandse havenbeleid uiteenzetten, wijzen we op het volgende bericht.⁸

"Nederland en Vlaanderen hebben begin februari 2001 een Memorandum van Overeenstemming getekend over onderlinge samenwerking rond het Westerschelde-dossier (verdere verdieping en de loodsenskwestie). Meer concreet gaat het om:

De te volgen procedures rond de aanpak van alle aspecten van de zogenaamde *Langetermijnvisie Schelde-estuarium* (waarvan de verdiepingskwestie (samen met de natuurwaarden) het belangrijkste onderdeel uitmaakt);

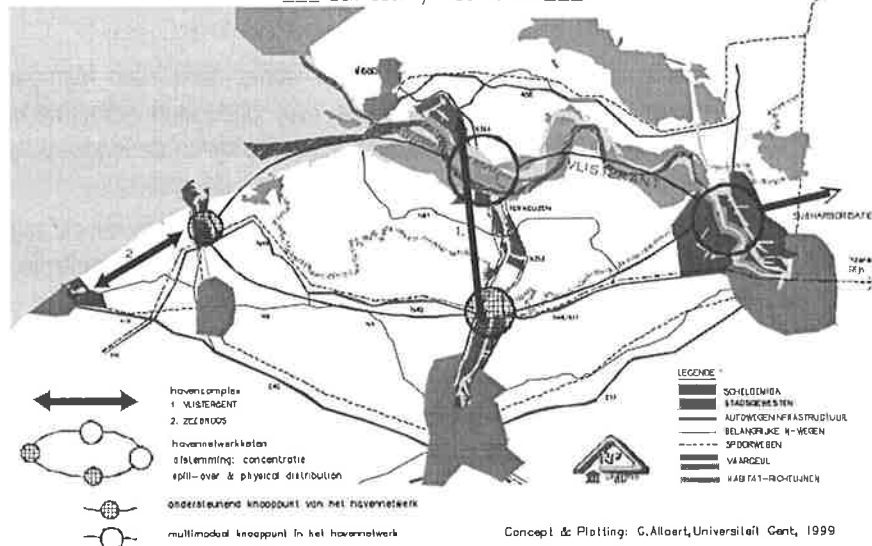
De mogelijkheden van verdergaande samenwerking tussen Nederland en Vlaanderen met betrekking tot het Scheldegebied, vanuit het kader van de *Langetermijnvisie Schelde-estuarium*, die doorloopt tot het jaar 2030.

Het nautisch beheer en de loodsdiensten in het Scheldegebied, waaronder nadere afspraken over het loslaten van de verdragsrechtelijke koppeling tussen de loodsgeldtarieven per 1 januari 2003, over het gemeenschappelijk nautisch beheer van de Schelde, en over verdergaande samenwerking tussen de Nederlandse en Vlaamse loodsdiensten".

5. Visie op het toekomstige havenbeleid

De kern van onze toekomstvisie is een ontwikkeling van de Vlaamse en Nederlandse havens over de grenzen heen en heeft als basis het Scheldenetwerk, zoals weergegeven in de bijgevoegde kaart, die is ontwikkeld door prof. Georges Allaert van de Universiteit Gent.⁹ De titel van het plan zegt genoeg: *Economisch-ecologische situering van het geïntegreerd havennetwerk van de Schelde – Een doorkijk naar 2030*. Het geeft antwoord op de vraag: "Hoe ontwikkel je een havengebied?" en dit dan specifiek toegepast op de regio van de Scheldedelta. De elementen economie en ecologie zijn hierbij beiden zeer belangrijk en in evenwicht. De delta, oftewel het estuarium van de Schelde wordt ook wel de groenblauwe oase genoemd. We willen hierbij afstappen van het door de overheden steeds gepromote 'mainport'-idee, tenzij je het gehele gebied als één 'mainport' ziet. Je ziet op het kaartje een havennetwerkketen met ondersteunende (Zeebrugge, met Oostende in een havencomplex, en

ECONOMISCH, ECOLOGISCHE SITUERING VAN HET GEINTEGREERD HAVENNETWERK VAN DE SCHELDE
 --- Een doorkijk naar 2030 ---

Gent) en multimodale (verschillende vervoerswijzen) knooppunten, zijnde Vlissingen-Terneuzen (buiten de sluisen) en Antwerpen.

De havens van Zeeland en Vlaanderen zijn voorbestemd om samen te werken. Alleen al het louter geografisch bekijken van het gebied, doet het op één havengebied lijken. Hoe leg je anders als haven aan een Amerikaan of Aziat uit tot welk havengebied je behoort, toch niet door je te plaatsen in een haven waarbij enkele andere havens binnen een straal van 100 kilometer rond je liggen: bij hun is dit één gebied!

De Westerscheldetunnel zal daarbij extra stimulerend werken. De nieuwe infrastructuur maakt het immers mogelijk en wenselijk dat Zeeland en Vlaanderen niet langer met de rug naar elkaar opereren. Indien Zeeland bovendien een duurzame groenblauwe oase wenst te blijven, dan kan dat niet zonder een ruimtelijke taakverdeling waarin Vlaanderen betrokken wordt.¹⁰

Ook functioneel bekeken vullen de Scheldehavens elkaar aan. Men spreekt van een hoge complementariteit. De havens hebben elkaar bovendien nodig in de toekomst zowel door natuurlijke als door marktfactoren. De natuurlijke factoren spelen zich af op een periode van ongeveer vijftig jaar: de Schelde is tegen die tijd volgens ingenieurs niet meer uit te baggeren. Het is niet voor niets dat de goederenbehandelaars investeren in Zeebrugge en Vlissingen: zo dicht mogelijk tegen de kust.

Met factoren die door de markt bepaald worden, bedoelen we het feit dat de grote rederijen steeds grotere allianties en schepen maken, zodat op den duur een havengebied slechts op één goed bereikbaar aanlegpunt aangedaan wordt, waar alle kennis aanwezig is. Dit noemen we de voordeur van het havengebied. Maar waar een voordeur is, is ook een achterdeur, die net zo belangrijk wordt, namelijk voor de verbindingen met het achterland. Voor Antwerpen is het bijvoorbeeld heel interessant om nu te investeren in dit Scheldenetwerk, aangezien het nu nog voor een achterdeur tegelijk is, maar op termijn door de natuurlijke beperkingen meer en meer zijn voordeurfunctie zal dreigen verliezen. Indien dan de hele haven zich uitstrekt tot de kust, is dit "imago-probleem" opgelost.

Het ontwikkelen van dit Scheldenetwerk moet volgens een bepaald stappenplan verlopen. De gehele havenwereld, dus ook de (haven)politici zouden dit moeten volgen. De eerste stap is het plaatsen van de logistieke overslagpunten op de eigen zogenaamde 'mental map', dus volledig opgenomen in het bewustzijn. Men dient te praten, te handelen en te plannen met het gehele havennetwerk in gedachten. Het gebied van dit Scheldebekken is immers net zo groot als bijvoorbeeld de provincie Oost-Vlaanderen. De privé-sector zal ondertussen allerlei platforms ontwikkelen (ontwikkeld hebben) op de ideale overslagpunten die op de kruispunten zullen liggen van water-, weg- en/of spoorverbindingen.

De overheid moet vervolgens zorgen voor de intermobiliteit in het gebied, dus de platforms de ideale tussenverbindingen bieden. Het water zal hierin de belangrijkste factor worden. Er is een grote toekomst voor de binnenvaart en kleine zeeschepen die de goederen van die ene aanleghaven van het grote zeeschip naar de andere brengen voor bewerking van de goederen of verdere doorvoer, de functie van de achterdeur.

Voor het Scheldenetwerk is een heus "Marshall plan" nodig om deze intermobiliteit te ontwikkelen. De infrastructuur dienen zowel noord-zuid (de as Vlissingen) als oost-west (langs de Schelde en langs de Expresweg/N49) voor alle vervoerswijzen optimaal te zijn. Hierin zijn er plaatselijke en doorgangswegen te onderscheiden. Het is dus bij voorbaat al jammer dat de Westerscheldetunnel geen spoordoorgang krijgt. Bovendien moet er dan nog rekening gehouden worden met de kwaliteit van de ruimte via de ruimtelijke ordening (denk bijvoorbeeld aan de woon-, recreatie- en milieufunctie). Een vlugge berekening van een dergelijk plan zou al vlug ettelijke miljoenen euro's kosten.

Een derde stap is het ontwikkelen van een gezamenlijke informatie-communicatietechnologie (ICT), die een toegevoegde waarde kan geven aan de overslagfunctie van voor- en achterdeur en de complementariteit bevordert.

Tegelijkertijd kan de politiek nadenken over het aanmaken van een havenoverlegstructuur of overkoepeling. Er hoeft dus niet overhaast eerst een gemeenschappelijk bestuur gecreëerd te worden. Stap bij stap de 'gang der dingen' volgen, is voldoende. Op die manier leert men elkaar over de grens ook (weer) meer kennen.

Hoe plaatsen we dit Scheldenetwerk nu in het grotere geheel van de Nederlandse en Europese ruimte? Hoe betrekken we bijvoorbeeld Rotterdam in het geheel? Via het concept van de Rijn-Scheldedelta merkt men al dat er sprake is van de Rijndelta en de Scheldedelta. In de toekomst zal er met andere woorden een concurrentie en tegelijk samenwerking (vergelijk de bovenvermelde uitspraak van professor Verbeke) plaatshebben tussen delta's van rivieren, de estuaria. Via de Schelde-Rijnverbinding, een door de mens gegraven kanaal, zijn de twee delta's verbonden. De rederijen zullen zeker Rotterdam betrekken in hun studie naar een ideaal aanlegpunt in Vlaanderen-Nederland, waardoor de uitwisseling van goederen tussen de Rijn- en de Scheldedelta dus enorm zal zijn.¹¹

Andere estuaria in Europa bevinden zich bijvoorbeeld in het noorden van Nederland en Duitsland (Eems) of in Frankrijk (Seine). Deze liggen al weer wat verder weg en zullen dan ook volledig in een spel van concurrentie met het Scheldenetwerk en de Rijn-Scheldedelta staan.

6. Besluit

De marketing-leus 'think global, act local' gaat zeker ook voor de havenwereld op. Rekening houdend met alle evoluties op wereldvlak, moeten we onze eigen regio ontwikkelen: hij is veel te waardevol. Onze visie is een grensoverschrijdende. Dit leidt voor het havenbeleid in Nederland en Vlaanderen tot het samenleggen van de puzzelstukjes, om dan bepaalde concentraties te maken. Deze concentraties zijn de rivierdelta's, die onderling met elkaar in verbinding staan. Voor de ontwikkeling van een havennetwerk moeten we enkele stappen volgen, hier toegepast op het Scheldenetwerk. Gezien de gepubliceerde tekst waarmee we deeltje vier afsloten, is men op de goede weg bezig. Nederland zal, gezien de recente evoluties, zeer welwillend zijn, al kan men in Den Haag altijd nog een duwtje extra gebruiken.

Voor Vlaanderen zal dit een eerste stap zijn naar een modern, toekomstgericht havenbeleid in Nederlands perspectief.

1. *Grensoverschrijdende activiteiten in beweging*, Frans Boekema, Georges Allaert (red.), 207 pagina's, Van Gorcum, 1999, p. 106.
2. http://www.minvenw.nl/dgg/dgg/havens_terminals/nederlandse_havens/visie_per_haven/rotterdam.html, 22/08/2001
3. *Rapport Nederland Havenland, De Nederlandse zeehavens in economisch perspectief*, Nationale Havenraad, 2001, 55 pagina's vanuit webstek <http://www.havenraad.nl>; Rapporten van het Nederlands Economisch Instituut (NEI).
4. "De havens stappen meer en meer af van egocentrisme.", Gesprek met Prof. Alain Verbeke, In *Ondernemers*, Kamer van Koophandel van Oost-Vlaanderen, nr. 5, mei 2001, pp.5-7.
5. "De grens wordt vager", Luc Huysmans, In *Trends*, 6 januari 2000, dat begint met: "Was er geen grens, dan lag Antwerpen al lang in Vlissingen". De maritieme scheiding tussen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden verwaterd.
6. "Netwerkvorming regio Gent-Terneuzen verstevigd", Willemien De Best, In *Gent Werkt*, nr. 110, maart 1997, pp. 18-27.
7. Deze zijn: Vlaams Gewest, provinciebesturen van Antwerpen, Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen, de stadsbesturen van Antwerpen, Gent en Brugge, het Vlaams Economisch Verbond, het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappijen, de verschillende Vlaamse en Nederlandse havenbesturen, de Nederlandse Ministeries van Economische Zaken, Verkeer en Waterstaat en Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, de provincies Noord-Brabant, Zeeland en Zuid-Holland, de stad Rotterdam, de gemeenten Dordrecht, Breda, Roosendaal, Bergen op Zoom, Middelburg, Vlissingen en Terneuzen, verschillende Kamers van Koophandel, de Benelux Economische Unie, Internationale Scheldec commissie, werknemersorganisaties, milieugroeperingen.
8. <http://www.havenraad.nl>
9. Zie ook: *De Toegankelijkheid van het Schelde-estuarium : een maritiem transport economische en ruimtelijk-economische doorkijk naar 2030*, G. Allaert, T. Notteboom, A. Verbeke, november 1999, 11 p.
10. "Vlaanderen-Nederland: geen weg terug in het Europa van de Euro", Prof. Dr. G. Allaert, In *Visies op Vlaanderen in 2020, een aanzet tot debat*, Bart Van Waesberghe (red.), 259 p., uitgifte in eigen beheer, 1999
11. Hiervoor pleit ook Honoré C. Paelinck in "De economische functie van havens en waterwegen", In *Gent Werkt*, juni 2000, pp. 53-60.

"Neunundneunzig Professoren! Vaterland, du bist verloren"

FJ

Olivier Boehme over kathedersocialisten en professorenbladen

Alleen al het feit dat in een studie enige aandacht wordt besteed aan het "professorenblad" *Nieuw Vlaanderen*, waarin ook een voorloper van onze vereniging, namelijk het *Katholiek Vlaams Oud-Hoogstudentenverbond* een belangrijke rol speelde, lijkt al voldoende reden om er hier aandacht aan te besteden. Ook de voorpublicaties uit het boek in *Wetenschappelijke Tijdingen* waren van die aard dat men kon uitkijken naar het verschijnen van *Revolutie van rechts en intellectuelen in Vlaanderen tijdens het Interbellum*.

Bij lezing van het uiteindelijke product, zijn de gevoelens echter gemengd.

Aan de minkant staan vooreerst enkele bagatellen. Wie de Duitse term voor "voorgeschiedenis" wenst te gebruiken, doet er goed aan het niet over een *Uhrgeschichte* te hebben, wie de Nederlandse historicus Geyl vermeldt, wordt verondersteld zijn correcte voornaam te gebruiken en tegen een adequate spelling van de naam van markies de la Tour du Pin heeft niemand een bezwaar. Dit verwijt treft echter veeleer de uitgever, die correctoren van het formaat van een Henri Massis zou moeten ter beschikking hebben - hetgeen in Vlaanderen helaas een zeldzaamheid is.

Ook de auteur zelf is echter soms wat slordig geweest. Wie Erich Voegelin "onvervalst *völkisch*" noemt, doet gewoon onrecht aan de nuances van het denken van deze belangrijke denker over het totalitarisme. Wijzen op het katholieke karakter van het (orthodoxe) Sint-Michaëlslegioen, de (religieus gemengde) *Action Française* en de (antiklerikale) *Falange* is al evenmin correct te noemen - werden deze oordelen wellicht overgenomen van andere, minder zorgvuldige auteurs?

Het grootste verwijt dat men dit boek kan maken, betreft echter het eerste deel, dat een theoretisch kader wil bieden aan het diffuse begrip "revolutie van rechts". Terecht bestaat de jongste decennia een reactie tegen de onproblematistische benadering van de geschiedschrijving, die feiten weergeeft zonder naar hun samenhang te zoeken. Een en ander

leidt bij wijlen echter tot een doorslaan van de pendel in de andere richting: sommige historici construeren eerst een theoretisch kader, om daarna op zoek te gaan naar feiten, die willens nillens in dit kader worden ingepast. Verre van ons om Olivier Boehme te verwijten de feiten dienstbaar te maken aan een theorie, integendeel. Toch is het geen optimale werkwijze te noemen, wanneer in het kader van een licentiaatsverhandeling een onvoldragen theoretisch kader wordt uitgewerkt, dat in laatste instantie toch teruggrijpt op het aloude vocabularium van Armin Mohlers *Konservative Revolution in Deutschland*.

Genoeg geklaagd nu. Al het bovenstaande doet geen afbreuk aan de verdienste van dit werk. De auteur heeft een beperkt aantal bronnen grondig bestudeerd en geanalyseerd, en presenteert ons zijn resultaten. Hij doet dit ongetwijfeld vanuit een persoonlijke visie die ver verwijderd is van zijn personages, maar trapt niet in de val van een aantal van zijn collegae, die het waardenstelsel van de late jaren '90 van vorige eeuw gebruiken als maatstaf voor elke periode uit het recente en minder recente verleden. Wie zich met ondergetekende blauw ergerde aan het dwaze proza dat Joris Note in een krant uit Groot-Bijgaarden ten beste gaf over de beginjaren van het Ruusbroecgenootschap, weet wat hier wordt bedoeld.

Dat lijkt - naast een boeiend overzicht van afwisselend interessante en bizarre auteurs uit de Vlaamse rechterzijde van de jaren '20 en '30, van Victor Leemans en Maria de Langhe tot Gustaaf Schamelhout en Herman de Vleeschouwer - de grootste verdienste van dit boek: er blijkt een evenwichtige geschiedschrijving mogelijk te zijn, die hagiografie en heksenjacht op gelijke afstand van zich houdt, en die, in het volle besef met een onmogelijke opdracht bezig te zijn, probeert zich in te leven in een definitief verdwenen tijdsgeslacht. Leopold von Ranke zou deze gepubliceerde licentiaatsverhandeling ongetwijfeld met plezier gelezen hebben. Wij ook.

Olivier Boehme: Revolutie van rechts en intellectuelen in Vlaanderen tijdens het Interbellum. Ideeënhistorische bijdragen, Leuven, Acco, 1999, 278 p, 1250 BEF, ISBN 90-334-4384-8

Over de auteurs

- Prof. Em Dr. Ludo Abicht studeerde germanistiek en wijsbegeerte en doceerde aan de universiteiten van Ohio, California en Antwerpen.
- Willemien de Best is licentiaat in de toegepaste economische wetenschappen (UG) en licentiaat in de haven- en maritieme wetenschappen (UG)
- Dr Martin de Vlieghe is als filosoof verbonden aan de afdeling moraalwetenschap van de U. Gent. In 1996 verscheen zijn boek: 'Wij verkiezen een Führer. De economische oorzaken van racisme en oorlog in de twintigste eeuw.'
- Prof. Em. Dr Marcel Janssens is doctor in de Germaanse Filologie en hoogleraar emeritus aan de K.U. Leuven
- Mr Drs Frank Judo is hoofdredacteur van *Vivat Academia*

Activiteitenkalender

WA-Brussel

Zondag 16 september

Bezoek aan het *Felix de Boeckmuseum* in Drogenbos, gevolgd door een lunch in Beersel

Woensdag 17 oktober

Prof. Urbain Vermeulen over *Islam en christendom* (20 u, KBC-auditorium Brussel)

Zaterdag 24 november

Bezoek aan tentoonstelling *Geuren en kleuren* i.s.m. afdeling Leuven

Woensdag 12 december

Luc Pauwels over *Politiek correct denken*

Zaterdag 19 januari 2002

Vriendenmaal in "Lindenkenmale"

WA-Antwerpen

Dinsdag 2 oktober

Rector C. Reyens over *Een Bolognaisesaus over het Europese Hoger Onderwijs* (20u30, Fortis, Meir 48)

Dinsdag 16 oktober

Prof. R.A. Dierckx over Nucleaire geneeskunde

Zondag 28 oktober

Bezoek aan de tentoonstelling *Jheronimus Bosch* in Rotterdam en stadsbezoek aan Dordrecht

Dinsdag 6 november

Anne De Hing over *Museumbeleid in een dynamische samenleving*

Vrijdag 16 november

Bezoek aan de kelders van het AMVC te Antwerpen

Dinsdag 20 november

Geert Bourgeois over *Vlaams-nationalisme in de 21ste eeuw*

Dinsdag 18 december

Jan Van Reeth over *De Islam oog in oog met een moderne wereld*

WA-Antwerpen biedt een aanvullend programma voor jong-academici aan

Afdelingen

VVA-Antwerpen	swinnen20@hotmail.com vic.mortelmans@vlaanderen.org (jongeren)
VVA-Brugge	gwijde.steel@pandora.be
VVA-Brussel	vermeul@ping.be
VVA-Ieper	andre.bouckaert@online.be
VVA-Campinia	den_boone@hotmail.com
VVA-Klein-Brabant	lamensd@yucom.be raoul.lamens@skynet.be (secretaris)
VVA-Kortrijk	paul.thurman@kulak.ac.be josiane.croene@kulak.ac.be (secretaris, Paul de Meester)
VVA-Kortrijk-Jongeren	ponseele.c@daikin.be wa_jongeren@hotmail.com (secretariaat)
VVA-Leuven	peter.vanwindemens@vlm.be
VVA-Limburg	walimb@online.be ghislain.duchateau@pandora.be (secretaris)
VVA-Oostende	wim.vereycken@pandora.be
VVA-Taxandria	guido.crauwels1@yucom.be
VVA-Denderland	adriaanlison@hotmail.com
VVA-Oost-Vlaanderen	http://inwfnu07.rug.ac.be/waovl/

Tot uw dienst: de leden van het hoofdbestuur.

Algemeen voorzitter:

Prof. Dr. Matthias Storme, Zuidbroek 49, 9030 Mariakerke

Algemene ondervoorzitters:

Lic. Gwij Steel, Fort Lapin 41, 8000 Brugge

Lic. Milka Tombal, Carnegielaan 47, 3500 Hasselt

Algemeen secretaris:

Ph. D. Rita Wardenier, Vrijheidslaan 17, 1081 Brussel

Algemeen penningmeester:

Lic. Fernand Smets, Oostvaardijk 17, 2830 Willebroek

Hoofdredacteur:

Mr. Frank Judo, Luchtvaartlaan 50 bus 5, 1150 Sint-Pieters-Woluwe

Bestuursleden:

Ir. Marc Van Dongen, Bredabaan 764, 2170 Merksem

Lic. Alain Mouton, Jan Persynstraat 4 b 22, 8500 Kortrijk

Lic. Stijn Debruyne, H. Mausstraat 15 b 7, 1000 Brussel

Prof. Dr. Jozef T. Devreese, d'Oultremontlei 24, 2930, Brasschaat

Lic. David Vits, Brusselsesteenweg 130, 2800 Mechelen

Lic. Chris D'Huyvetter-Swinnen, Azalealaan 1, 2950 Kapellen

Lic. Luc Decreus, Minister Tacklaan 21, 8500 Kortrijk

Elk auteur is verantwoordelijk voor zijn bijdrage. VVA-standpunten worden expliciet als dusdanig aangekondigd.